

Яраслаў Гашак

ПРЫГОДЫ ЁДАЛАГА САЛДАТА ШВЕЙКА

Яраслаў Гашак

Прыгоды ўдалага салдата Швейка

Раман

ПРАДМОВА

Вялікая эпоха патрабуе вялікіх людзей. Жывуць на свеце сціплыя, нікому не вядомыя героі, якія не здабылі сабе ні славы Напалеона, ні хоць бы радка ў гісторыі. Але пры ўважлівым аналізе іх слава адсунула б у цень нават славу Аляксандра Македонскага. У наш час на вуліцах Прагі вы можаце напаткаць бедна апранутага чалавека, які і сам не здагадваецца, якое месца ён займае ў гісторыі новай, вялікай эпохі. Ён сціпла ідзе сваёй дарогаю, нікога не турбуючы, і яго не турбуюць журналісты просьбамі аб інтэрв'ю. Калі б вы спыталі, як яго прозвішча, ён адказаў бы проста і сціпла: «Я – Швейк».

І сапраўды, гэты ціхі, сціплы чалавек у паношанай вопратцы і ёсць той стары ўдалы салдат Швейк, мужны герой, імя якога яшчэ за аўстрыйскім часам было на вуснах усіх грамадзян Чэшскага каралеўства і слава якога не згасне і ў рэспубліцы.

Я вельмі люблю ўдалага салдата Швейка і, распавядаючы пра яго прыгоды ў час сусветнай вайны, перакананы, што вы ўсе будзеце сімпатызаваць гэтаму непрызнанаму герою. Ён не падпаліў храма ў Эфесе, як гэта зрабіў шаленец Герастрат для таго, каб трапіць у газеты і школьныя чытанкі.

І гэтага зусім дастаткова.

АЎТАР

Частка I. У ТЫЛЕ

Раздзел I. УВАРВАННЕ ЁДАЛАГА САЛДАТА ШВЕЙКА Ё СУСВЕТНУЮ ВАЙНУ

— Слухайце, забілі нашага Фердынанда, — сказала Швейку яго служанка.

Швейк некалькі гадоў таму назад, пасля таго як ваенна-медыцынская камісія канчаткова прызнала яго ідыётам, пакінуў вайсковую службу і цяпер жыў з продажу сабак, брыдкіх беспародных мяшанцаў, якім ён прыдумляў фальшывыя радаслоўныя.

Апрача таго, ён быў хворы на раматус і ў гэтую хвіліну якраз мазаў калені ападэльдокам.

— Якога Фердынанда, пані Мюлер? — спытаў Швейк, не перастаючы масіраваць калені. — Я ведаю двух Фердынандаў. Адзін быў служкам у фармацэўта Прушы і аднойчы, памыліўшыся, выпіў бутэльку нейкай вадкасці для росту валасоў; ды ведаю яшчэ Фердынанда Кокашку, што падбірае на вуліцах сабачыя кучкі. Абодвух нікольні не шкада.

— Не, васпан мой, пана эрцгерцага Фердынанда, таго, што жыў у Конапішце, такога тоўстага, набожнага...

— Ежыш Марыя! — ускрыкнуў Швейк. — Вось табе маеш! І дзе ж гэта з ім, панам эрцгерцагам, сталася?

— Прыстукнулі яго ў Сараеве. Быццам бы з рэвальвера. Ён там ехаў са сваёй эрцгерцагіняй у аўтамабілі.

— Вось бачыце, пані Мюлер, у аўтамабілі! О, такі пан можа сабе гэта дазволіць. Відаць, нават не падумаў, што такая язда аўтамабілем можа кепска закончыцца. Да таго ж, у Сараеве! А Сараева, пані Мюлер, — у Босніі... Гэта, напэўна, падкопы туркаў — не варта было нам адбіраць у іх Боснію і

Герцагавіну. Дык вось яно як, пані Мюлер. Эрцгерцаг, значыцца, ужо аддаў богу душу. Доўга пакутаваў?

— Пан эрцгерцаг быў гатоў адразу, васпан. Вядома, з рэвальверам жарты кароткія. Нядаўна ў нас, у Нуслях, адзін пан забаўляўся рэвальверам, дык перастраліў усю сям'ю ды яшчэ дворніка, які прыйшоў паглядзець, хто там страляе на чацвёртым паверсе.

— Ёсць такія рэвальверы, пані Мюлер, што хоць трэсні, з яго не стрэліш. І такіх сістэм — безліч. Але ж для пана эрцгерцага, напэўна, купілі што-небудзь найлепшае. Магу пабіцца аб заклад, пані Мюлер, што той чалавек, які страляў, з такой нагоды і прыадзеўся як мае быць. Вядома, страляць у эрцгерцага — надта цяжкая праца. Гэта зусім не тое, што браканьеру стрэліць у лесніка. Тут галоўнае ў тым, як да яго падабрацца. Да такога вяльможы ў лахманах не падыдзеш. Тут мусіш ісці ў цыліндры, каб цябе да пары да часу не схапіў паліцэйскі.

— Ды, кажуць, ён там не адзін быў.

— Гэта само сабой, пані Мюлер, — сказаў Швейк, заканчваючы масаж калена. — Калі б вы, да прыкладу, хацелі забіць пана эрцгерцага або пана імператара, дык абавязкова з кім-небудзь параіліся б. Галава добра, а дзве лепш. Адзін параіць адно, другі — другое, і «справа пойдзе на лад», як пяецца ў нашым гімне. Галоўнае — пранюхаць момант, калі такі магнат паедзе міма. Гэта акурат так, як з тым панам Люкені, што праткнуў нашу нябожчыцу Альжбету* напільнікам. Памятаеце, ён яшчэ з ёй пагульваў. Вось і вер потым людзям! З таго часу ніводная імператрыца не ходзіць гуляць. І гэта яшчэ чакае многіх. Вось убачыце, пані Мюлер, яшчэ дабярэцца да рускага цара і царыцы, а можа, не прывядзі бог, і да пана імператара, калі пачалі з дзядзькі*. У яго, старога чалавека, ворагаў болей, чым у Фердынанда.

Нядаўна ў карчме адзін пан сказаў, што надыдзе час, і ўсе гэтыя імператары пасыплюцца адзін за адным, і ім нават дзяржаўная пракуратура не дапаможа. Потым выявілася, што гэтаму пану няма чым плаціць за піва, і карчмар вымушаны быў выклікаць паліцыю, за што ён заляпіў карчмару аплявуху, а паліцэйскаму — дзве. Потым яго адвезлі ў кашы, каб ачомаўся*. Такія вось, пані Мюлер, у нас справы. Значыцца, яшчэ адна страта для Аўстрыі. Калі я служыў у войску, дык адзін пехацінец застрэліў капітана. Зарадзіў стрэльбу і пайшоў у канцылярыю. Там казалі, што ў канцылярыі яму рабіць няма чаго, а ён усё даводзіў, што конча павінен гаварыць з капітанам. Капітан выйшаў і пазбавіў яго водпуску з казармы, а ён узяў стрэльбу і — бах яму проста ў сэрца! Куля прабіла пана капітана навывлёт ды яшчэ нарабіла шкоды ў канцылярыі: раскалола пляшку з чарнілам, і яно заліло службовыя паперы.

— І што было таму салдату? — счакаўшы хвіліну, спытала пані Мюлер, калі Швейк ужо апранаўся.

— Павесіўся на падцяжках, — сказаў Швейк, чысцячы свой кацялок. — А падцяжкі былі не ягонья, ён іх пазычыў у турэмнага стоража. Сказаў, што ў яго, нібыта, штаны не трымаюцца. Не чакаць жа яму, пакуль яго расстраляюць. Яно ж, пані Мюлер, вядома, у каго ў такім становішчы галава не пойдзе кругам. Стоража разжалавалі і ўляпілі шэсць месяцаў. Але ён іх недаседзеў — уцёк у Швейцарыю і зараз там служыць прапаведнікам у нейкай царкве. Сумленных людзей сёння мала, пані Мюлер. Я думаю, што і пан эрцгерцаг Фердынанд у тым самым Сараеве памыліўся ў тым чалавеку, які яго застрэліў. Ubачыўшы таго пана, ён, пэўна, падумаў, што гэта прыстойны чалавек, бо прывячае яго. А той тым часам яго — бах! Адну ўсадзіў ці некалькі?

— У газетах пішуць, васпан, што пан эрцгерцаг быў як рэштата. Той выпусціў у яго ўсе патроны.

— Гэта робіцца вельмі хутка, пані Мюлер. Страшэнна хутка. Для такой справы я купіў бы браўнінг: выглядае нібы цацка, але за дзве хвіліны можна перастраляць з яго дваццаць эрцгерцагаў, усё роўна, ці худых, ці тоўстых. Зрэшты, між намі кажучы, пані Мюлер, у тоўстага пана эрцгерцага трапіць было лягчэй, чым у худога. Можа, памятаеце, як у Партугаліі падстрэлілі іхняга караля*? Таксама быў надта тоўсты. Вы ж разумееце, кароль худы не будзе. Ну, я пайду ў шынок «Ля келіха», і калі прыйдуць па таго тэр'ера, за якога я ўжо ўзяў задатак, то скажыце, што я трымаю яго на псярні ў вёсцы, што нядаўна падрэзаў яму вушы і пакуль яны не загояцца, перавозіць яго нельга, бо застудзіцца. Ключ аддайце брамніцы.

У шынку «Ля келіха» сядзеў толькі адзін наведнік — агент тайнай паліцыі Брэтшнайдэр. Шынкар Палівец мыў падносы, і Брэтшнайдэр марна спрабаваў завязаць з ім сур'ёзную размову.

Палівец быў вядомы грубіян, кожнае другое слова ў яго было «азадак» або «дзярмо». Але пры гэтым ён быў чалавек начытаны і ўсім раіў пачытаць, што напісаў на гэты конт Віктор Гюго, калі расказваў, як адказала старая напалеонаўская гвардыя англічанам у бітве пры Ватэрлоо*.

— Неблагое лета ў нас сёлета, — распачаў сур'ёзную гаворку Брэтшнайдэр.

— Цана ўсяму гэтаму дзярмо! — адказаў Палівец, укладваючы падносы на паліцу.

— У Сараеве нам здрава насалілі! — са слабай надзеяй вымавіў Брэтшнайдэр.

— У якім «Сараеве»? — перапытаў Палівец. — У нусельскай карчме? Там кожны дзень бойка. Адно слова — Нуслі!

— У баснійскім Сараеве, пане шынкар. Там застрэлілі эрцгерцага Фердынанда. Што вы на гэта скажаце?

— Я ў такія справы не лезу. З такімі справамі хай яны ўсе пацалуюць мяне ў азадак, — ветліва адказаў пан Палівец, закурваючы люльку. — Умяшаешся ў такую справу, і можаш лёгка скруціць сабе галаву. Я дробны гандляр. Калі да мяне прыходзіць чалавек, заказвае піва, я яму і наліваю. А нейкае там Сараева, палітыка або нябожчык эрцгерцаг — гэта не для нас, гэта Панкрацам* пахне.

Брэтшнайдэр замоўк і расчаравана агледзеў пусты шынок.

— Тут некалі вісеў партрэт пана імператара, — праз хвіліну загаварыў ён зноў. — Якраз там, дзе цяпер люстра.

— Так-так, вы праўду кажаце, — адказаў пан Палівец, — вісеў. Ды толькі на яго мухі паскудзілі, дык я занёс яго на гарышча. Ведаеце, яшчэ хто-небудзь займее ахвоту зрабіць на гэты конт заўвагу, і могуць быць непрыемнасці. На якое ліха мне гэта патрэбна?

— У Сараеве, напэўна, вельмі брыдка было, пан шынкар?

На гэтае хітрае пытанне, пастаўленае проста ў лоб, пан Палівец адказаў надзвычай асцярожна:

— Так, у гэты час у Босніі і Герцагавіне страшэнная гарачыня. Калі я там служыў, дык нашаму обер-лейтэнанту даводзілася класці лёд на галаву.

— У якім палку вы служылі, пане шынкар?

— Я такіх дробязей не помню, я ніколі не цікавіўся такой брыдотай, — адказаў пан Палівец. — Я ўвогуле чалавек не цікаўны. Залішняя цікаўнасць толькі на шкоду.

Тайны агент Брэтшнайдэр канчаткова замоўк, і яго пахмурны твар ажывіўся толькі з прыходам Швейка, які, увайшоўшы ў шынок, заказаў сабе піва, заўважыўшы:

— У Вене сёння таксама жалоба.

У вачах Брэтшнайдэра засвяцілася надзея, і ён хутка прамовіў:

— У Канопішці вывесілі дзесяць чорных сцягоў.

— А павінна быць дванаццаць, — сказаў Швейк, адпіўшы з куфля.

— Чаму вы думаеце, што дванаццаць? — спытаў Брэтшнайдэр.

— Для роўнага ліку — тузін. Так лягчэй лічыць, ды і на тузін дзешавей выходзіць, — адказаў Швейк.

Запанавала цішыня, якую парушыў сам Швейк, уздыхнуўшы:

— Дык, значыцца, ён ужо там, ля трона божага, дай яму божа вечны спачын! Нават не дачакаўся, пакуль стане імператарам. Калі я служыў у войску, дык адзін генерал упаў з каня і моцна пабіўся. Хацелі яму дапамагчы, усадзіць на каня, паглядзелі, а ён — мёртвы. А чакаў павышэння — цяляў у фельдмаршалы. Здарылася гэта з ім на аглядзе войск. Гэтыя агляды ніколі не даводзяць да добра. Відаць, і ў Сараеве быў нейкі агляд. Памятаю, як на адным такім аглядзе ў мяне не хапіла дваццатага гузіка на мундзіры. За гэта мяне пасадзілі на два тыдні ў адзіночку. І два дні я, нібы той Лазар, быў звязаны «казлом»*. Што ж, у войску павінна быць дысцыпліна. Іначай ніхто ні на кога не зважаў бы. Наш обер-лейтэнант Макавец заўсёды нам гаварыў: «Дысцыпліна, ёлупні, неабходная рэч, без яе вы, як малпы, на дрэвы палезеце. А вайсковая служба вас, ёлупні, у людзі выведзе!» І хіба ж не праўда? Уявіце сабе парк, скажам, на Карлавай

плошчы, і на кожным дрэве па адным салдаце без усякай дысцыпліны. Гэта мяне вельмі палохае.

— У Сараеве, — гнуў сваё Брэтшнайдэр, — гэта ўсё справа рук сербаў.

— Памыляецца, — адказаў Швейк. — Гэта зрабілі туркі. З-за Босніі і Герцагавіны.

І Швейк выказаў свой погляд на знешнюю палітыку Аўстрыі на Балканах: туркі ў 1912 годзе прайгралі вайну з Сербіяй, Балгарыяй і Грэцыяй; яны хацелі, каб Аўстрыя ім дапамагала, а калі гэта ў іх не атрымалася, застукалі Фердынанда.

— Ты туркаў любіш? — звярнуўся Швейк да шынкара Паліўца. — Ты любіш гэтых нехрышчоных сабак, га? Не любіш жа?

— Для мяне кожны наведнік госць, хоць бы і турак, — сказаў Палівец. — Мы, гандляры, палітыкай не займаемся. Заплаці за піва, сядзі ў шынку і вярзі, што хочаш, — такое ў мяне правіла. Ці нашага Фердынанда забіў чэх ці турак, католік ці магаметанін, анархіст ці младачэх*, — мне ўсё роўна.

— Добра, пан шынкар, — прагаварыў Брэтшнайдэр, зноў пачынаючы траціць надзею, што каго-небудзь з гэтых двух удасца падлавіць на слове, — але ж прызнайце, што гэта вялікая страта для Аўстрыі.

Замест шынкара адказаў Швейк:

— Вядома, страта, што тут гаварыць. Страшэнная страта. Фердынанда не заменіш якім-небудзь асталопам. Толькі яму трэба было б быць яшчэ таўсцейшым.

— Што вы хочаце гэтым сказаць? — пажвавеў Брэтшнайдэр.

— Што хачу сказаць? — ахвотна перапытаў Швейк. — Вось што. Калі б ён быў таўсцейшы, то яго ўжо даўно хапіў

бы паралюш, яшчэ калі ён у Канопішці ганяў баб, якія ў яго маёнтку збіралі галлё і грыбы, і не давялося б яму паміраць такой ганебнай смерцю. Падумаць толькі — дзядзька імператара, а яго прыстукнулі! Гэта ж ганьба, ва ўсіх газетах пішуць! У нас у Будзеёвіцах некалькі гадоў назад на базары ўсчалася невялікая бойка і пракалолі аднаго гандляра жывёлаю, нейкага Бржэціслава Людвіка. А ў яго быў сын Багуслаў, дык той куды б ні прыйшоў прадаваць парасят, ніхто ў яго ніколі нічога не купляў. Ды кожны, бывала, скажа: «Гэта сын таго, што на базары праткнулі, таксама, відаць, добры круцель». Дык, ведаеце, дайшоў да таго, што ў Крумлаве скочыў з моста ў Влтаву, а потым прыйшлося яго выцягваць, прыйшлося ўваскрашаць, прыйшлося ваду з яго выпампоўваць, а ўсё ж давялося яму сканаць на руках у лекара пасля таго, як той нешта яму ўпырснуў. — Дзіўныя ў вас параўнанні, — шматзначна сказаў Брэтшнайдэр, — спачатку вы гаворыце пра Фердынанда, а потым пра гандляра быдлам.

— Зусім не дзіўныя, — пачаў апраўдвацца Швейк. — Крыў мяне божа, каб я хацеў каго-небудзь з кім-небудзь параўноўваць! Пан шынкар мяне ведае. Праўда ж, я нікога ні з кім не параўноўваў? Я толькі не хацеў бы быць у скуры ўдавы эрцгерцага. Што яна цяпер будзе рабіць? Дзеці — сіроты, маёнтак у Канопішці — без гаспадара. Выходзіць зноў за якога-небудзь эрцгерцага? Які толк? Паедзе з ім зноў у Сараева і зробіцца ўдавой другі раз... Вось некалі ў Зліве каля Глубокай жыў адзін ляснік з надта брыдкім прозвішчам — Піндзюр. Браканьеры яго застрэлілі, і засталася пасля яго ўдава з двума дзеткамі. Праз год яна выйшла замуж зноў за лесніка, Пепіка Шаўлавага з Мыдлавар, яго таксама ўходалі. Выйшла ў трэці раз — і зноў. жа за лесніка і кажа: «Трэцім разам — лепшым часам. Калі і цяпер не пашанцуе, дык і не

ведаю, што рабіць». Ну, вядома, і гэтага прыстукнулі, а ў яе ад гэтых леснікоў было ўжо шасцёра дзяцей. Пайшла яна ў Глубокую, у канцылярыю князя, пабедавала там, што няма ў яе шчасця з леснікамі, і ёй там сасваталі Яраша, вартаўніка сажалкі, з Ражыц. І — што вы скажаце! — утапілі і яго ў час лоўлі рыбы! І ад яго ў яе ўжо двое дзяцей. Потым яна выйшла за канавала з Воднян, дык той аднойчы ўначы цюкнуў яе сякераю і добраахвотна здаўся паліцыі. Калі потым яго ў Пісеку пры акруговым судзе вешалі, ён укусіў святара ў нос і заявіў, што наогул ні аб чым не шкадуе, а таксама сказаў нешта агіднае пра пана імператара.

— А вы не ведаеце, што ён пра яго сказаў? — з надзеяй у голасе спытаў Брэтшнайдэр.

— Гэтага я вам сказаць не магу, гэтага яшчэ ніхто не адважваўся паўтарыць. Але словы былі, відаць, настолькі жахлівыя, што адзін з чыноўнікаў, які пры гэтым быў, з'ехаў з глуздоў, і яго да сённяшняга дня трымаюць у ізаляцыі, каб шыла не выйшла з мяшка. Гэта была не звычайная знявага пана імператара, як бывае па п'янцы.

— А як зневажаюць пана імператара па п'янцы? — спытаў Брэтшнайдэр.

— Прашу вас, панове, пагаварыць пра нешта іншае, — не сцярпеў шынкар Палівец. — Я, ведаеце, гэтага не люблю. Хто-небудзь потым набрэша, а чалавеку адны непрыемнасці.

— Як зневажаюць пана імператара па п'янцы? — перапытаў Швейк. — Усяляк. Напіцесья, загадайце зайграць вам аўстрыйскі гімн і самі ўбачыце, чаго нагаворыце. Навыдумляеце пра пана імператара столькі, што калі б толькі палова была праўда, хапіла б яму ганьбы на ўсё жыццё. А ён, стары дзядуля, дальбог, гэтага не заслужыў. Заўважце: сына Рудольфа ён страціў у раннім веку, у поўнай мужчынскай моцы, жонку Альжбету праткнулі напільнікам, потым

страціў брата Яна Орта*, а брата — мексіканскага імператара — застрэлілі ў нейкай цытадэлі каля сцяны*. Цяпер зноў, на схіле веку, падстрэлілі дзядзьку. Гэта ж трэба мець жалезныя нервы. І пасля ўсяго гэтага згадае пра яго які-небудзь п'янчуга і пачне языком мянціць. Калі цяпер што-небудзь грымне, пайду добраахвотнікам і буду служыць пану імператару, пакуль мяне не разарве якой бомбай!

Швейк грунтоўна сэрбануў з куфля і працягваў:

— Вы думаеце, пан імператар усё гэта так пакіне? Вы яшчэ мала яго ведаеце. Вайна з туркамі абавязкова павінна быць. «Забілі майго дзядзьку, дык я заеду вам у морду! * Будзе вайна як піць даць. Сербія і Расія нам у гэтай вайне дапамогуць. Будзе разня!

Швейк у хвіліну свайго прароцтва быў чароўны. Яго прастадушны ўсмешлівы твар натхнёна ззяў, як поўня. І ўсё яму зараз было проста і ясна.

— Можа стацца, — працягваў ён маляваць будучыню Аўстрыі, — што на нас у выпадку вайны з Турцыяй нападуць немцы, бо немцы і туркі — супольнікі. Гэта такія паскуднікі, якіх свет не бачыў. Але мы можам хаўрусаваць з Францыяй, якая з семдзсят першага года точыць зубы на Германію. І ўсё пойдзе, як па мазаных колах. Вайна будзе, і больш я вам нічога не скажу.

Брэтшнайдэр устаў і ўрачыста прамовіў:

— Больш вам нічога гаварыць і не трэба. Выйдзіце са мной на калідор, я вам нешта скажу.

Швейк выйшаў за тайным агентам у калідор, дзе яго чакаў невялікі неспадзяванак: яго сусед па століку паказаў яму арла* і заявіў, што Швейк арыштаваны і ён неадкладна адвядзе яго ў паліцэйскую ўправу. Швейк паспрабаваў вытлумачыць, што пан, напэўна, памыляецца, бо ён нічым не

правініўся і не вымавіў ніводнага слова, якое магло б каго-небудзь зняважыць.

Аднак Брэтшнайдэр заявіў, што ў сапраўднасці Швейк учыніў некалькі злачынстваў, сярод якіх мела месца і дзяржаўная здрада.

Потым абодва вярнуліся ў шынок, і Швейк сказаў Паліўцу:

— Я выпіў пяць куфляў піва і з’еў рагалік з сасіскай. Дай мне яшчэ чарку слівавіцы, і я пайду, бо мяне арыштавалі.

Брэтшнайдэр нейкі час пазіраў на Паліўца, потым паказаў арла і яму і спытаў:

— Вы жанаты?

— Так.

— А ці можа ваша жонка замест вас весці гандаль у час вашай адсутнасці?

— Можа.

— Тады ўсё ў парадку, пан шынкар, — весела сказаў Брэтшнайдэр. — Паклічце сюды вашу жонку і перадайце ёй усе справы. Увечары за вамі прыедзем.

— Не бяры да галавы, — суцяшаў шынкара Швейк. — Я арыштаваны ўсяго толькі за дзяржаўную здраду.

— А я за што? — бедаваў пан Палівец. — Я ж быў такі асцярожны!

Брэтшнайдэр усміхнуўся і з выглядам пераможцы сказаў:

— За тое, што вы казалі, быццам на пана імператара паскудзілі мухі. Вам гэтага пана імператара выб’юць з галавы.

Швейк пакінуў шынок «Ля келіха» ў суправаджэнні агента тайнай паліцыі. Калі яны выйшлі на вуліцу, Швейк, зазіраючы яму ў твар, са сваёй дабрадушнай усмешкай спытаў:

— Мне сысці з ходніка?

— Навошта?

– Я думаю, калі я арыштаваны, то не маю права ісці па ходніку.

Уваходзячы ў браму паліцэйскай управы, Швейк зазначыў:

– Добра прабавілі час! Вы часта бываеце ў шынку «Ля келіха»?

У той час, калі Швейка вялі ў канцылярыю паліцыі, у шынку «Ля келіха» пан Палівец перадаваў справы сваёй заплаканай жонцы, на свой лад яе суцяшаючы:

– Не плач, не хліпай! Што яны могуць мне зрабіць за абгаджаны партрэт пана імператара?

Такім вабным, прынадным чынам уступіў у сусветную вайну ўдалы салдат Швейк. Гісторыкаў будзе цікавіць, як мог ён так далёка зазірнуць у будучыню. Калі пазней сітуацыя разгарнулася інакш, чым ён меркаваў «Ля келіха», то мы павінны мець на ўвазе, што ён не атрымаў нават азоў дыпламатычнай адукацыі.

Раздзел II. УДАЛЫ САЛДАТ ШВЕЙК У ПАЛІЦЭЙСКАЙ УПРАВЕ

Замах у Сараеве напоўніў паліцэйскую ўправу шматлікімі ахвярамі. Іх прыводзілі адну за адной, і стары інспектар у канцылярыі, дзе прымалі арыштаваных, дабрадушна гаварыў ім:

– Гэты Фердынанд вам бокам выйдзе!

Калі Швейка замкнулі ў адной са шматлікіх камер другога паверха, ён знайшоў там кампанію з шасці чалавек. Пяцёра з іх сядзелі наўкол стала, а ў кутку на ложку, цураючыся іх, сядзеў шосты – мужчына сярэдняга ўзросту.

Швейк пачаў распытваць аднаго за адным, за што яны сядзяць. Ад тых пяці, што сядзелі ўкруг стала, ён атрымаў амаль адзюлькавыя адказы:

- З-за Сараева.
- З-за Фердынанда.
- З-за гэтага забойства эрцгерцага.
- За Фердынанда.

– За тое, што ў Сараеве кокнулі пана эрцгерцага. Шосты, які трымаўся ўбаку ад астатніх, сказаў, што ён не хоча мець з імі нічога агульнага, каб яго ні ў чым такім не запозорылі, бо ён сядзіць тут усяго толькі за спробу забойства голицкага селяніна з мэтай крадзяжу.

Швейк падсеў да грамады змоўшчыкаў, якія ўжо ў дзесяты раз апавядалі адзін аднаму, як трапілі сюды.

Усе, апрача аднаго, былі схоплены або ў карчме, або ў шынку, або ў кавярні. Выключэннем быў надзвычай тоўсты пан у акулерах, з заплаканымі вачамі, якога арыштавалі ва ўласным доме, бо за два дні да замаху ў Сараеве ён плаціў «У Брэйшкі» па рахунку за двух сербскіх студэнтаў-тэхнікаў і, звыш таго, быў заўважаны дэтэктывам Брыксі п'яным у таварыстве тых жа студэнтаў у «Манмартры» на Ржэцезавай вуліцы, дзе, як арыштаваны сам пацвердзіў у пратаколе сваім падпісам, таксама расплочваўся за іх.

На папярэднім следстве ў паліцэйскай управе на ўсе пытанні ён верацхаў адну і тую ж стэрэатыпную фразу:

– У мяне крама пісьмовых тавараў!

На што атрымліваў гэтакі ж стэрэатыпны адказ:

– Гэта для вас не апраўданне.

Невысокі пан, якога заграблі ў карчме, быў выкладчыкам гісторыі і расказваў карчмару гісторыю розных замахў. Яго ўзялі якраз у той момант, калі ён заканчваў псіхалагічны аналіз замаху ўцаў словамі:

– Ідэя замаху простая, як калумбава яйка.

– Гэтак жа, як і тое, што вас чакае Панкрац, — дапоўніў яго вывад паліцэйскі камісар на допыце.

Трэці змоўшчык быў старшынёй дабрачыннага таварыства ў Годкавічках «Дабралюб». У дзень замаху «Дабралюб» ладзіў у садзе гуляне з канцэртамі. Прышоў жандарскі вахмістр і запатрабаваў, каб удзельнікі свята разыходзіліся, бо Аўстрыя ў жалобе, на што старшыня «Дабралюба» прастадушна адказаў:

— Пачакайце хвілінку, пакуль дайграюць «Гэй, славяне»*.

Цяпер ён сядзеў, звесіўшы галаву, і бубніў:

— У жніўні перавыбары прэзідэнта праўлення. Калі да таго часу я не вярнуся дадому, можа здарыцца, што мяне не выберуць. А я старшынюю ўжо дзесяты год! Такой ганьбы я не перажыву!

Дзіўную штуку ўрэзаў нябожчык Фердынанд з чацвёртым арыштантам, чалавекам адкрытага характару і бездакорнай сумленнасці. Цэлых два дні ён пазбягаў якой бы там ні было гаворкі пра Фердынанда і толькі вечарам у кавярні за мар'яжам ён, б'ючы жалудовага караля казырнай бубновай сямёркай, сказаў:

— Сем куль, як у Сараеве!

У пятага, які, паводле ягонага ж прызнання, сядзеў «за тое, што ў Сараеве кокнулі пана эрцгерцага», яшчэ сёння валасы ад жаху стаялі дуба і была ўскалмачана барада, так што яго галава нагадвала стаеннага пінчара. Ён быў арыштаваны ў кавярні, дзе не прамовіў ніводнага слова, нават не чытаў газет, у якіх пісалі пра забойства Фердынанда; ён сядзеў за сталом ў поўнай адзіноце, як раптам да яго падсеў нейкі пан, і хутка спытаў:

— Вы чыталі пра гэта?

— Не чытаў.

— А ведаеце пра гэта?

— Не ведаю.

— А ведаеце, пра што пішуць?

— Не ведаю і не цікаўлюся.

— Але ж усё гэта павінна было вас зацікавіць.

— Не ведаю, што там павінна было б мяне зацікавіць. Я выкуру сігару, вып'ю некалькі кувляў піва, павячэраю. А газет я не чытаю. Газеты хлусяць. Навошта мне яшчэ нервавацца.

— Значыцца, вас не цікавіць нават гэтае забойства ў Сараеве?

— Мяне ўвогуле не цікавяць ніякія забойствы — ні ў Празе, ні ў Вене, ні ў Сараеве ці ў Лондане. На тое ёсць розныя ўстановы, суды і паліцыя. Калі каго заб'юць, то так яму і трэба. Ці можна ж быць такім цюхцям, каб даць сябе забіць?

Гэта былі яго апошнія словы. З гэтага часу ён праз кожныя пяць хвілін толькі голасна паўтараў:

— Я не вінаваты! Я не вінаваты!

Гэтыя словы ён паўтараў і ў браме паліцэйскай управы, іх ён будзе паўтараць і тады, калі яго павязуць у пражскі крымінальны суд, і з гэтымі ж словамі ён увойдзе ў сваю турэмную камеру.

Выслухаўшы ўсе гэтыя страшныя змоўніцкія гісторыі, Швейк палічыў, што будзе дарэчы высветліць вязням усю безнадзейнасць іх становішча.

— Кепскія нашы справы, — пачаў ён сваё суцяшальнае слова. — Гэта няпраўда, быццам вам, усім нам, нічога за гэта не будзе. Навошта ж тады паліцыя, як не для таго, каб караць нас за наш доўгі язык? Калі ўжо надышоў такі небяспечны час, што страляюць у эрцгерцагаў, то няма чаго здзіўляцца, што цябе вядуць у паліцыю. Усё гэта дзеля бляску, каб Фердынанду перад пахаваннем зрабіць рэкламу. Чым болей нас тут збяруць, тым лепей для нас, бо нам будзе весялей.

Калі я служыў у войску, пасадзілі ў нас неяк палову роты. А колькі невінаватых людзей бывае асуджана — і не толькі ў войску, але і грамадзянскімі судамі! Памятаю, аднойчы асудзілі жанчыну за тое, што задушыла сваіх нованароджаных дваінят. Хоць яна і бажылася, што не магла яна задушыць дваінят, бо ў яе нарадзілася толькі адна дзяўчынка, якую ёй удалося задушыць зусім бязбольна, яе ўсё-такі асудзілі за забойства дваіх дзяцей. Або возьмем, да прыкладу, таго бязвіннага цыгана з Забегліц, што ў калядную ноч узламаў крамку дробнага тавару. Ён кляўся, што зайшоў пагрэцца, але гэта яму не дапамагло. Калі ўжо трапіў у лапы правасуддзя, справы дрэнь. Але што зробіш? Трэба ўсё-такі прызнаць, што не ўсе людзі такія паганцы, як мы часам мяркуем. Але як сёння адрозніш прыстойнага чалавека ад прахвоста, асабліва ў такі сур'ёзны час, калі нават Фердынанда цюкнулі? У нас таксама, калі я служыў у войску ў Будзеёвіцах, застрэлілі неяк сабаку ў лесе за вучэбным пляцам. А сабака быў капітанаў. Калі капітан пра гэта даведаўся, то выклікаў нас усіх, пастроіў і кажа: «Хай выйдзе наперад кожны дзесяты». Я, само сабой, аказаўся дзесятым. Сталі мы па стойцы «смірна» і «не маргні». Капітан ходзіць наўкола нас і гаворыць: «Вы нягоднікі! Нікчэмнікі! Паганцы! Гіены плямістыя! Усіх бы вас за гэтага сабаку ў адзіночку! Пасячы вас на кавалкі! Перастраляць! Нарабіць з вас адбіўных катлет! Ведайце, літасці не будзе, усіх на два тыдні ўпяку ў казармы!» Бачыце, тады гаворка ішла толькі пра маленькага сабачку, а цяпер жа пра самога эрцгерцага. Тут трэба нагнаць такога страху, каб жалоба была як мае быць.

— Я не вінаваты, я не вінаваты! — паўтараў ускудлачаны чалавек.

— Ісус Хрыстос быў таксама невінаваты, — сказаў Швейк, — а яго ўсё-такі ўкрыжавалі. Нідзе ніхто ніколі не зважаў на

лѣс бязвѣннага чалавека «Maul halten und weiter dienen» , як чаўплі нам у войску. Так яно найлепей і спакойней.

Швейк лѣг на ложка і спакойна заснуў.

Тым часам прывялі двух новенькіх. Адзін з іх быў басніец. Ён хадзіў па камеры, скрыгаў зубамі і праз кожнае слова мацюкаўся. Яго мучыла думка, што ў паліцэйскай управе згубіцца яго латок з таварам. Другі навічок быў шынкар Палівец, які, убачыўшы свайго знаёмага Швейка, пабудзіў яго і трагічным голасам усклікнуў:

— І я ўжо тут!

Швейк сардэчна паціснуў яму руку і сказаў:

— Шчыра рады. Я ведаў, што той пан стрымае слова, калі паабяцаў, што па вас прыйдуць. Такая акуратнасць — рэч добрая.

Аднак пан Палівец заўважыў, што такая акуратнасць гроша меднага не варта, і ціха спытаў Швейка, ці не злодзеі астатнія арыштаваныя: яму як гандляру гэта магло пашкодзіць. Швейк яму растлумачыў, што ўсе, апрача аднаго, які пасаджаны за спробу забойства селяніна з Голіц, адносяцца да іх гурту — сядзяць з-за эрцгерцага.

Пан Палівец пакрыўдзіўся і сказаў, што ён тут не з-за нейкага недапечанага эрцгерцага, а з-за самога пана імператара. Усе зацікавіліся, і ён расказаў, як мухі запаскудзілі пана імператара.

— Запэцкалі мне яго, шэльмы, — закончыў ён аповед пра свае нягоды, — і вось давялі мяне да крыміналу. Я гэтым мухам не дарую, — прыгразіў ён.

Швейк зноў было ўлѣгся прыдрамнуць, але спаў нядоўга — па яго прыйшлі, каб адвесці на допыт.

Падымаючыся па лесвіцы ў трэці аддзел на допыт, Швейк без нараканняў нёс свой крыж на Галгофу, нават не заўважаючы свайго пакутніцтва. Убачыўшы надпіс: «Пляваць

на лесвіцы забараняецца», ён папрасіў у вартавога дазволіць плюнуць у плявальніцу і, ззяючы сваёй прастакаватасцю, увайшоў у канцылярыю са словамі:

— Добры вечар вам усім, людзі добрыя! Замест адказу нехта даў яму пад рэбры і падштурхнуў да стала, за якім сядзеў пан з халодным службовым выразам твару. Ён крыважэрна зірнуў на Швейка і сказаў:

— Не стройце з сябе дурня.

— Нічога не зробіш, — сур'ёзна адказаў Швейк. — Мяне вызвалілі ад вайсковай службы за ідыятызм. Спецыяльная камісія афіцьяльна прызнала мяне ідыётам. Я афіцьяльны ідыёт.

Пан з тварам злачынцы заскрыгаў зубамі.

— Здзейсненыя вамі ўчынкi, у якіх вас абвінавачваюць, сведчаць аб тым, што ў вас галава варыць.

І ён тут жа пералічыў Швейку цэлы шэраг розных злачынстваў, пачынаючы дзяржаўнай здрадай і канчаючы знявагай яго вялікасці і членаў пануючага дома. У цэнтр гэтай процьмы злачынстваў была пастаўлена ўхвала забойства эрцгерцага Фердынанда, адкуль адгаліноўвалася новая гронка злачынстваў, сярод якіх зырка зіхацела падбухторванне да бунту, паколькі ўсё гэта адбывалася ў грамадскім месцы.

— Што вы на гэта скажаце? — пераможна спытаў пан з лютым выразам твару.

— Мнагавата, — бязвінна адказаў Швейк. — Што задужа — нездарова.

— Вось бачыце, вы самі прызнаеце...

— Я прызнаю ўсё. Строгасць павінна быць, без яе ніхто нікуды б не дайшоў. Я, калі служыў у войску...

— Маўчаць! — гаркнуў паліцэйскі камісар на Швейка. — Гаварыце толькі тады, калі вас запытаюць! Разумеете?

— Яшчэ б не разумець, — сказаў Швейк. — Асмелюся далажыць, разумею і ўсё, што вы маеце ласку сказаць, магу ўцяміць.

— З кім маеце зносіны?

— Са сваёй служанкай, ваша міласць.

— А ці маеце каго знаёмага ў мясцовых палітычных колах?

— А як жа, паночку, маю. Купляю вячэрні выпуск «Нацыянальнай палітыкі», «сучку»*.

— Вон! — зароў на Швейка пан са зверскім выразам твару.

Калі Швейка выводзілі з канцылярыі, ён сказаў:

— Дабранач, ваша міласць.

Вярнуўшыся ў сваю камеру, Швейк паведаміў астатнім, што гэтка допыт толькі смех адзін.

— Трохі там на вас накрываць, а пад канец выганяць. Раней, — працягваў Швейк, — бывала горш. Я некалі чытаў у адной кнізе, што абвінавачаныя, каб давесці сваю бязвіннасць, павінны былі хадзіць па распаленым жалезе і піць расплаўлены свінец. А калі і пасля гэтага не сазнаваліся, то насоўвалі на ногі іспанскія боты і падымалі на дыбу або падсмальвалі бакі пажарнай паходняй, як гэта зрабілі са святым Янам Непамуцкім*. Той, нібыта, галасіў пры гэтым так, быццам яго нажом рэзалі, і не пераставаў вераць да таго часу, пакуль яго не скінулі з Элішчынага моста*. Такіх прыкладаў безліч. А потым чалавека чвартавалі або саджалі на кол дзе-небудзь каля Музея. А калі асуджанага проста кідалі ў склеп, каб замарыць голадам, то ён адчуваў сябе так, нібы нанова нарадзіўся. Цяпер сядзець у турме — адна прыемнасць, — нахвальваў вязніцу Швейк. — Ні табе чвартавання, ні іспанскіх ботаў, ложка маем, стол маем, лаўкі маем, адзін на адным не сядзім, поліўку атрымліваем, хлеб

даюць, збан вады прынясуць, прыбіральня пад носам. Ва ўсім відзён прагрэс. Праўда, трохі далекавата хадзіць на допыт — аж па трох лесвіцах падымацца на паверх вышэй, але затое на лесвіцах чыста і жыццё віруе: аднаго вядуць сюды, другога — туды, і маладых, і старых, і мужчын, і жанчын. Радуешся, што ты, прынамсі, тут не адзін. Кожны спакойна ідзе сваёй дарогай, і не даводзіцца баяцца, што ў канцэлярыі яму скажуць: «Мы тут параліся, і заўтра вы будзеце расчвартаваны або спалены, паводле вашага ўласнага выбару». Вядома, гэта быў бы цяжкі выбар! І я думаю, панове, што шмат хто з вас у такі момант проста аслупянеў бы. Так, цяпер умовы змяніліся на нашу карысць.

Швейк толькі закончыў сваю прамову ў абарону турэмнага ўтрымання грамадзян, як наглядчык адчыніў дзверы ікрыкнуў:

— Швейк, апранайцеся і ідзіце на допыт!

— Я, канечне, апрануся, — адказаў Швейк, — супраць гэтага я нічога не маю, але баюся, што тут нейкая памылка. Мяне ўжо адзін раз выгналі з допыту. І потым, я баюся, што астатнія паны, якія тут сядзяць са мной, пачнуць гневацца на мяне за тое, што я іду на допыт другі раз запар, а яны яшчэ ні разу за гэты вечар не былі.

— Вылазь і не балбачы! — пачулася ў адказ на Швейкава джэнтльменства.

Зноў Швейк апынуўся перад панам злачыннага тыпу, які без усякіх акалічнасцей спытаў цвёрда і рашуча:

— Вы прызнаецеся ва ўсім?

Швейк утаропіў свае добрыя блакітныя вочы на няўмольнага чалавека і мякка сказаў:

— Калі вы жадаеце, ваша міласць, каб я прызнаўся, то я прызнаюся. Мне гэта не пашкодзіць. Але калі вы скажаце:

«Швейк, не прызнавайцеся ні ў чым», дык я буду выкручвацца, хоць крой мяне на кавалкі.

Суровы пан нешта напісаў на пратаколе і, падаючы Швейку пяро, сказаў яму падпісацца. І Швейк падпісаў паказанні Брэтшнайдэра з такім дадаткам:

«Усе вышэйпададзеныя абвінавачанні супраць мяне грунтуюцца на праўдзівых фактах.

Ёзаф Швейк».

Падпісаўшыся, Швейк звярнуўся да суровага пана:

— Яшчэ што-небудзь падпісаць? Ці лепей прыйсці ранкам?

— Ранкам вас павязуць у крымінальны суд, — пачуў ён у адказ.

— А ў колькі часу, ваша міласць? Каб, крыў мяне божа, не праспаць?

— Вон! — зноў зароў пан з другога боку стала, перад якім стаяў Швейк.

Вяртаючыся да свайго новага, закратаванага жытла, Швейк сказаў свайму канваіру:

— Тут усё ідзе як па пісаным.

Як толькі за ім замкнулі дзверы, таварышы па камеры засьпалі яго самымі рознымі пытаннямі, на якія Швейк проста і выразна адказаў:

— Я толькі што прызнаўся, што, відаць, гэта я забіў эрцгерцага Фердынанда.

Шасцёра мужчын у жаху пахаваліся пад вашывыя коўдры, толькі басніец сказаў:

— Сардэчна вітаю!

Мосцячыся на ложку, Швейк заўважыў:

— Кепска, што ў нас няма будзільніка. Раніцою яго ўсё-такі пабудзілі і без будзільніка, і роўна ў шэсць Швейка ўжо адвезлі ў паліцэйскім фургоце ў абласны крымінальны суд.

— Ранняя птушка дзюбку калупае, а позняя вочкі прадзірае, — сказаў Швейк сваім спадарожнікам, калі фургон выязджаў з брамы паліцэйскай управы.

Раздзел III. ШВЕЙК ПЕРАД СУДОВЫМІ ЛЕКАРАМІ

Чыстыя ўтульныя пакойчыкі абласнога крымінальнага суда зрабілі на Швейка найлепшае ўражанне: пабеленыя сцены, пафарбаваныя ў чорны колер краты і сам тоўсты пан Дэмарціні — старшы наглядчык следчай турмы з фіялетавымі пятліцамі і кантам на форменнай фуражцы. Фіялетавы колер прадпісаны не толькі тут, але і пры набажэнскіх абрадах у вялікапосную сераду і перадвелікодную пятніцу.

Паўтарылася славетная гісторыя часоў рымскага панавання над Іерусалімам. Вязняў выводзілі і ставілі перад Пілатам 1914 года ўнізе, у сутарэнні, а следчыя, сучасныя пілаты, замест таго, каб сумленна ўмыць рукі, пасылалі да Тайсіга* па папрыку і пльзеньскае піва і адпраўлялі новых і новых абвінавачаных у дзяржаўную пракуратуру.

Тут, як правіла, знікала ўсякая логіка і перамагаў параграф, душыў параграф, ідыётнічаў параграф, пырскаў слінай параграф, смяўся параграф, пагражаў параграф, забіваў і не дараваў параграф. Гэта былі жанглёры законамі, жрацы мёртвай літары закона, пажыральнікі абвінавачаных, тыгры аўстрыйскіх джунгляў, якія разлічваюць свой скок на абвінавачанага паводле колькасці параграфуў.

Выключэнне складалі некалькі чалавек (гэтак жа, як і ў паліцэйскай управе), якія ставіліся да закона не надта сур'ёзна. Бо і сярод куколю часам знойдуцца зерні пшаніцы.

Да аднаго з такіх паноў прывялі на допыт Швейка. Гэта быў пажылы дабрадушны чалавек, які некалі, дапытваючы вядомага забойцу Валеша, не забываў яму прапаноўваць: «Будзьце ласкавы прысесці, пане Валеш, вось якраз вольнае крэсла».

Калі прывялі Швейка, суддзя з уласцівай яму далікатнасцю папрасіў яго сесці і сказаў:

— Дык вы, значыцца, і ёсць той самы Швейк?

— Я думаю, што і павінен ім быць, — адказаў Швейк, — бо мой тата быў Швейк, і матуля пані Швейкава. Я не магу зрабіць ім такую ганьбу, адмовіўшыся ад свайго прозвішча.

Лагодная ўсмішка мільганула на твары следчага.

— Але ж вы і натварылі бог ведае чаго! У вас на сумленні шмат сяготаго.

— У мяне на сумленні заўсёды шмат чаго, — сказаў Швейк, усміхаючыся яшчэ больш лагодна, чым сам пан судовы следчы. — У мяне на сумленні, можа, яшчэ больш, чым у вас, ваша міласць.

— Гэта відаць з пратакола, які вы падпісалі, — не менш ласкавым голасам прамовіў судовы следчы. — Ці не рабілі на вас які-небудзь націск у паліцыі?

— Ды дзе там, ваша міласць. Я сам іх спытаў, ці трэба падпісаць, і калі казалі падпісваць, то я паслухаўся. Не буду ж я з імі біцца з-за свайго ўласнага подпісу. Толькі б сабе на шкоду. Ва ўсім павінен быць парадак.

— Вы, пан Швейк, адчуваеце сябе поўнаасцю здаровым?

— Поўнаасцю здаровым то не, ваша міласць, у мяне раматус, нашароўваюся ападэльдокам.

Стары пан зноў ласкава ўсміхнуўся.

— А што б вы казалі, калі б мы вас накіравалі на агляд да судовых лекараў?

— Я думаю, што мне не так ужо блага, каб паны лекары трацілі на мяне час. Мяне ўжо агледзеў адзін доктар у паліцэйскай управе, ці няма ў мяне трыперу.

— Ведаеце, пане Швейк, мы ўсё ж паспрабуем звярнуцца да судовых лекараў. Складзём камісію, пасадзім вас у папярэдняе зняволенне, а вы тым часам добра сабе адпачнеце. Вось яшчэ адно пытанне. З пратаколу вынікае, што вы заяўлялі, быццам хутка выбухне вайна, і пашыралі гэтую думку. Ці так гэта?

— Выбухне як змаргнуць, ваша міласць, пане саветнік.

— А ці не бывае ў вас часам прыпадакў падучай хваробы?

— Гэтага, прабачце, няма. Але аднойчы на мяне ледзьве не зваліўся аўтамабіль на Карлавай плошчы. Але тое было ўжо некалькі гадоў назад.

На гэтым допыт быў закончаны. Швейк падаў пану судоваму следчаму руку і, вярнуўшыся ў свой пакойчык, сказаў суседзям:

— Дык, значыцца, мяе з-за забойства эрцгерцага Фердынанда будуць аглядаць судовыя лекары.

— Мяне таксама аглядалі судовыя лекары, — сказаў малады чалавек, — гэта было тады, калі я за крадзеж дываноў трапіў пад суд прысяжных. Прызналі мяне прыдуркаватым. Цяпер я прапіў паравую малатарню, і мне нічога не зробіць. Учора мой адвакат сказаў, што калі ўжо адзін раз мяне прызналі прыдуркам, то мне гэта будзе на карысць усё жыццё.

— Я гэтым судовым дактарам ані не веру, — заўважыў пан інтэлігентнага выгляду. — Калі я аднаго разу падрабіў вэксалі, то на ўсякі выпадак хадзіў на лекцыі доктара

Гевероха*, а калі мяне злавiлі, дык я сімуляваў паралітыка акурат так, як іх апісваў доктар Геверох: укусіў аднаго судовага лекара з камісіі за нагу, выпіў з чарніліцы атрамант і на вачах усёй камісіі, прашу прабачэння, панове, нарабіў у кутку. Але якраз за тое, што я ўкусіў аднаго з членаў гэтай камісіі, мяне прызналі зусім здаровым, і гэта мяне загубіла.

— Я гэтых аглядаў ніколькі не баюся, — заявіў Швейк. — Калі я службыў у войску, дык мяне аглядаў адзін ветэрынар, і скончылася ўсё вельмі добра.

— Судовыя лекары — падлы, — азваўся скурчаны чалавечак. — Нядаўна неяк выпадкова выкапалі на маім лузе шкілет, і судовыя лекары прызналі, што гэтага чалавека забілі нейкім тупым прадметам па галаве сорак гадоў назад. Мне трыццаць восем гадоў, а мяне пасадзілі, хаця ў мяне ёсць пасведчанне аб хрышчэнні, выпіска з метрычнай кнігі і прыпісное сведчанне.

— Я думаю, — сказаў Швейк, — што на ўсё мы павінны глядзець з пункту гледжання сумленнасці. Кожны можа памыліцца, а калі больш пра нешта думаеш, то хутчэй памылішся. Ды і лекары — таксама людзі, а людзям уласціва памыляцца. Вось быў аднойчы выпадак: адзін чалавек уначы знайшоў на паўзамерзлага шалёнага сабаку, узяў яго з сабой дадому і сунуў жонцы ў пасцель. Сабака сагрэўся, аджыў і пакусаў усю сям'ю, а самага маленькага ў калысцы разарваў і зжэр. Прывяду яшчэ прыклад, як памыліўся адзін паліцэйскі сабака ў Кладне — аўчарка вядомага ротмістра Ротэра. Ротмістр Ротэр дрэсіраваў сабак і трэніраваў іх на валацугах да таго часу, пакуль усе бадзягі не пачалі Кладзенскі край абмінаць. Тады Ротэр загадаў, каб жандары, хоць лопні, прывялі якога-небудзь падазронага чалавека. Аднойчы яму і прывялі даволі слушна апранутага чалавека, якога знайшлі ў Ланскіх лясах. Ён там сядзеў на пні. Ротэр тут жа загадаў

адрэзаць кавалак крыса ад яго пінжака і даў яго панюхаць сабакам-сышчыкам. Потым таго чалавека адвялі да нейкай цагельні і пусцілі па яго слядах тых самых намуштраваных сабак, яны яго знайшлі і прывялі назад. Потым гэтаму чалавеку загадалі залезці па лесвіцы на гарышча, скакаць праз сцяну, кінуцца ў сажалку, а сабак спусцілі за ім. Урэшце высветлілася, што чалавек той быў дэпутат-радыкал, ён выехаў пагуляць у Ланскія лясы, бо яму апрыкрылі парламенцкія дэбаты. Таму я і кажу, што людзі могуць і памыліцца, нават няхай сабе ён вучоны ці неадукаваны дурыла. Памыляюцца і міністры.

Судова-медыцынская камісія, якая павінна была вырашыць, ці павінен Швейк, прымаючы пад увагу яго псіхічны стан, несці адказнасць за ўсё тая злачынствы, у якіх ён абвінавачваецца, складалася з трох надзвычай сур'ёзных паноў, прычым погляды аднаго ні ў чым не сыходзіліся з поглядамі двух іншых. Тут былі прадстаўлены тры розныя навуковыя школы псіхіятраў.

І калі ў выпадку Швейка ўсталявалася поўная згода паміж трыма супрацьлеглымі навуковымі лагерамі, то гэта можна вытлумачыць толькі тым велізарным уражаннем, якое на ўсю камісію зрабіў Швейк, калі, увайшоўшы ў залу, дзе павінны былі даследаваць стан яго псіхікі, і заўважыўшы на сцяне партрэт аўстрыйскага імператара, выкрыкнуў: «Панове, няхай жыве імператар Франц-Іосіф Першы!»

Справа была зусім відавочная. Пасля гэтай спантаннай заявы Швейка адпаў цэлы шэраг пытанняў, засталася толькі некалькі найважнейшых. Адказы на іх павінны былі пацвердзіць першапачатковую думку пра Швейка, складзеную на падставе сістэмы доктара псіхіятрыі Калерсона, доктара Гевероха і англічаніна Уікінга*.

— Радый цяжэйшы за свінец?

— Я іх, прабачце, не ўзважваў, — са сваёй мілай усмешкай адказаў Швейк.

— Ці верыце вы ў канец свету?

— Спачатку я павінен гэты канец убачыць, — нядбайна кінуў Швейк. — Але, ва ўсякім выпадку, заўтра я яго яшчэ не прычакаю.

— Вы змаглі б вылічыць дыяметр зямнога шара?

— Прабачце, не здолеў бы, — адказаў Швейк. — Але, панове, я таксама хацеў бы загадаць вам адну загадку. Перад вамі чатырохпавярховы дом, на кожным паверсе па восем акон, на даху два акны і два коміны, на кожным паверсе па два кватаранты. А цяпер, панове, адкажыце, у якім годзе памерла ў дворніка яго маці?

Судовыя лекары шматзначна пераглянуліся, тым не менш адзін з іх задаў яшчэ такое пытанне:

— Ці не ведаеце вы, якая найбольшая глыбіня ў Ціхім акіяне?

— Гэтага, прабачце, не ведаю, — быў адказ. — Але думаю, што будзе глыбей, чым пад Вышаградскай скалой на Влтаве*.

— Дастаткова? — коратка спытаў старшыня камісіі.

Але адзін з яе членаў папрасіў дазволу задаць яшчэ наступнае пытанне:

— Колькі будзе, калі памножыць дванаццаць тысяч восемсот дзевяноста сем на трынаццаць тысяч восемсот шэсцьдзсят тры?

— Семсот дзевяноста дзевяць, — не міргнуўшы вокам, адказаў Швейк.

— Думаю, гэтага зусім дастаткова, — падвёў вынік старшыня камісіі. — Можаце адвесці абвінавачанага на яго месца.

— Дзякуй вам, панове, — пачціва сказаў Швейк, — з мяне таксама зусім дастаткова.

Калі Швейк адышоў, калегія трох прыйшла да ўзгодненай высновы: Швейк — круглы дурань і ідыёт паводле ўсіх законаў прыроды, адкрытых славутымі вучонымі-псіхіятрамі. У вывадзе для судовага следчага, паміж іншым, стаяла:

«Ніжэйпадпісаныя судовыя лекары прыйшлі да згоды ў вызначэнні поўнай псіхічнай тупасці і прыроджанага крэтынізму прадстаўленага камісіі Швейка Ёзафа, крэтынізм якога вынікае з заявы «Няхай жыве імператар Франц-Іосіф Першы», чаго зусім дастаткова, каб вызначыць псіхічны стан Швейка Ёзафа як хранічнага ідыёта. Зыходзячы з гэтага ніжэйпадпісаная камісія прапануе:

- 1. Судовае следства па справе Швейка Ёзафа спыніць;*
- 2. Накіраваць Швейка Ёзафа ў псіхіятрычную клініку з мэтай высвятлення, у якой меры яго псіхічны стан з'яўляецца небяспечным для навакольных».*

У той час як складалася гэтая выснова, Швейк расказваў сваім таварышам па турме:

— На Фердынанда наплявалі, а балбаталі са мной пра яшчэ большую лухту. Напрыканцы мы сказалі адно аднаму, што пагаварылі дастаткова, і разышліся.

— Я не веру нікому, — зазначыў скурчаны чалавечак, на лузе якога выпадкова выкапалі шкілет, — усё гэта адно жульніцтва.

— І без жульніцтва не абыдзешся, — запырэчыў Швейк, укладваючыся на сяннік. — Калі б усе людзі клапаціліся толькі пра добрае самапачуванне іншых, то перабіліся б паміж сабой яшчэ хутчэй.

Раздзел IV. ШВЕЙКА ВЫГАНЯЮЦЬ З ДОМА ВАР'ЯТАЎ

Калі пазней Швейк расказваў пра сваё знаходжанне ў доме вар'ятаў, то адзваўся аб ім з незвычайнай пахваляй.

— Дапраўды, не ведаю, чаму гэтыя вар'яты злуюцца, што іх там трымаюць. Там можна поўзаць голым па падлозе, выць як шакал, шалець і кусацца. Калі б хто-небудзь зрабіў тое ж самае дзе-небудзь на вуліцы, дык людзі б дзівіліся, а там гэта самая звычайная рэч. Там такая вольніца, якая і сацыялістам ніколі не снілася. Там можна выдаваць сябе і за госпада бога, і за панну Марыю, і за рымскага папу, і за англійскага караля, і за пана імператара, і за святога Вацлава*. (Праўда, гэты апошні ўвесь час быў звязаны і ляжаў голы ў адзіночцы.) Яшчэ там быў адзін, што крычаў, быццам ён архіепіскап, але гэты нічога не рабіў, толькі жраў ды яшчэ сеё-тое, што з гэтым звязана, але там ніхто гэтага не саромеецца. А адзін дык выдаваў сябе нават за Кірыла і Мяфодзія, каб атрымліваць дваіную порцыю. І яшчэ адзін мужык лічыў сябе цяжарным і запрашаў усіх на хрэсьбіны. Шмат было там шахматыстаў, палітыкаў, рыбаловаў, скаўтаў, калекцыянераў паштовых марак і фатографіаў-аматараў. Адзін сядзеў там за нейкіх старых гаршкоў, якія ён называў урнамі. Другога трымалі ўвесь час ва ўціхамірвальнай сарочцы, каб не мог вылічыць, калі будзе канец свету. Сышоўся я там і з некалькімі прафесарамі. Адзін з іх усё хадзіў за мною і тлумачыў, піто прарадзіма цыганоў была ў Крканошах*, а другі даводзіў, што ў сярэдзіне зямнога шара ёсць яшчэ адзін шар, нашмат большы, чым знадворны. У вар'ятні кожны мог гаварыць усё, што ў галаве закруціла, якраз як у парламенце. Аднаго разу там узяліся расказваць казкі ды пабіліся, калі занадта блага абышліся з нейкай прынцэсай. Найбольш

буяным быў адзін пан, які выдаваў сябе за шаснаццаты том навуковага слоўніка і прасіў, каб яго разгарнулі і знайшлі выраз «пераплётнае шыла», бо іначай яму канец. Супакоіўся ён толькі тады, калі на яго надзелі ўціхамірвальную сарочку. Тады ён пачаў хваліцца, што патрапіў у пераплётны прэс і прасіў зрабіць яму модны абрэз. Увогуле там жылося, як у раі. Можаче сабе галёкаць, раўці, спяваць, плакаць, бляяць, вішчаць, скакаць на адной назе, маліцца, куляцца, поўзаць на карачках, бегаць наўкола, танцаваць, гойсаць, сядзець цэлымі днямі на кукішках і лазіць на сцяну, і ніхто не падыдзе і не скажа: «Гэтак рабіць нельга, гэта непрыстойна, вы павінны саромецца, вы ж культурны чалавек». Але, праўду сказаць, там былі толькі ціха звар'яцелыя. Паўтараю, надта добра там было, і тыя некалькі дзён, што я правёў у вар'ятні, былі найлепшымі днямі майго жыцця.

І сапраўды, нават сам прыём, які аказалі Швейку ў вар'ятні, калі яго прывезлі на абследаванне з крымінальнага суда, пераўзышоў усе чаканні. Напачатку яго распранулі дагала, потым далі халат і павялі купацца, па-сяброўску падхапіўшы падпашкі, прычым адзін з санітараў забаўляў яго яўрэйскімі анекдотамі. У купальні яго апусцілі ў ванну з цёплай вадой, затым выцягнулі адтуль і паставілі пад халодны душ. Гэта паўтарылі з ім тройчы, потым спыталі, як яму гэта спадабалася. Швейк адказаў, што гэта лепей, чым у лазнях каля Карлава моста і што ён надта любіць купацца.

— Калі вы яшчэ астрыжаце мне ногці і валасы, то не ведаю, чаго мне будзе не хапаць для поўнага шчасця, — дадаў ён, міла ўсміхаючыся.

Яго жаданне было выканана. Затым Швейка грунтоўна расцерлі губкай, захінулі ў прасцірадла і аднеслі ў першае аддзяленне на ложкак, дзе яго ўклалі, прыкрылі коўдрай і папрасілі заснуць.

Швейк яшчэ і зараз успамінае гэты час з любасцю:

— Уявіце сабе, мяне неслі, неслі да самага ложка, і ў гэтыя хвіліны я быў на вяршыні шчасця.

На пасцелі Швейк заснуў сном праведніка. Потым яго пабудзілі і прапанавалі кубак малака і булачку. Булачка была загадзя разрэзана на маленькія кавалачкі, і пакуль адзін з санітараў трымаў Швейка за абедзве рукі, другі макаў лустачкі булкі ў малако і карміў яго нахштальт таго, як кормяць клёцкамі гусей.

Потым Швейка ўзялі падпашкі і адвялі ў прыбіральню, дзе папрасілі выканаць малую і вялікую фізіялагічныя патрэбы.

Пра гэтую цудоўную хвіліну Швейк расказвае з захапленнем. Мы не адважваемся паўтарыць яго аповед пра тое, што з ім потым рабілі. Прывядзём толькі адно яго выказванне: «Адзін з іх трымаў мяне пры гэтым на руках».

Затым яго прывялі назад, паклалі ў пасцель і зноў папрасілі заснуць. Праз некаторы час яго пабудзілі і адвялі ў кабінет для абследавання, дзе Швейк, стоячы зусім голы перад двума лекарамі, прыгадаў слаўныя часы прызыву ў войска, і мімаволі з яго вуснаў сарвалася:

— Tauglich!

— Што вы сказалі? — спытаў адзін з лекараў. — Зрабіце пяць крокаў наперад і пяць назад.

Швейк зрабіў дзесяць.

— Я ж вам сказаў, — заўважыў лекар, — каб вы зрабілі пяць.

— Мне колькі тых лішніх крокаў зрабіць не шкада, — сказаў Швейк.

Пасля гэтага лекары папрасілі, каб Швейк сеў у крэсла, а адзін з іх некалькі разоў стукнуў яго па калене, штосьці сказаў другому, што рэфлексы зусім нармальныя, але той

пакруціў галавой і пачаў сам кляпаць Швейка па калене, у той час як першы падымаў Швейку павекі і аглядаў яго зрэнке. Потым яны адышліся да стала і перакінуліся некалькімі лацінскімі выразамі.

— Слухайце, вы ўмеце спяваць? — спытаў адзін. — Ці не маглі б вы нам заспяваць якую-небудзь песню?

— З задавальненнем, — адказаў Швейк, — хаця ў мяне няма ні голасу, ні музыкальнага слыху, але дзеля вас паспрабую, калі вам захацелася пазабаўляцца.

І Швейк завёў:

*Што, манашак малады,
Галаву схіляеш,
Дзве гарачыя слязы
Ты на дол раняеш?*

— Далей не памятаю, — працягваў Швейк, — калі хочаце, дык заспяваю:

*Тугою спавіты і сэрцам разбіты,
Аглядваю пройдзены шлях.
Я ціха сяджу, удалеч гляджу
І сэрцам імкнуся ў прасцяг.*

— А далей таксама не ведаю, — уздыхнуў Швейк. — Ведаю яшчэ першы куплет з «Дзе радзіма мая?»* і потым «Віндышгрэц* і іншыя паны генералы з узыходам сонца бітву пачыналі» ды яшчэ некалькі простанародных песень накшталт «Божа, беражы імператара»*, «Ішлі мы проста ў Ярамер»* і «Дастойна ёсць...»

Абодва лекары пераглянуліся, і адзін з іх задаў Швейку пытанне:

— Ці даследавалі ўжо калі-небудзь раней ваш псіхічны стан?

— У войску, — урачыста, з гонарам адказаў Швейк. — Паны вайсковыя лекары прызналі мяне хранічным ідыётам.

— Мне здаецца, вы сімулянт! — раскрычаўся раптам на Швейка другі лекар.

— Зусім не сімулянт, панове! — абараняўся Швейк. — Я самы сапраўдны балбес, можаце даведацца ў канцылярыі Дзевяноста першага палка ў Чэшскіх Будзеёвіцах альбо ва Управе запасных у Карліне.

Старшы лекар безнадзейна махнуў рукой і, паказваючы на Швейка, сказаў санітарам:

— Вярніце гэтаму чалавек яго вопратку і перадайце яго ў трэцяе аддзяленне на першы калідор. Потым адзін з вас няхай вернецца і аднясе ўсе дакументы на яго ў канцылярыю. Ды скажыце там, каб вырашалі хутчэй, каб ён доўга на карку ў нас не сядзеў.

Лекары яшчэ раз кінулі пагардлівы позірк на Швейка, які, ветліва кланяючыся, пачціва адступаў да дзвярэй. На пытанне аднаго з санітараў, што ён тут дурня строіць, Швейк адказаў:

— Я ж не апрануты, зусім голы, дык і не хачу паказваць панам тое, што прымусіла б іх думаць, быццам я грубіян або нахабнік.

З той хвіліны, як санітары атрымалі загад вярнуць Швейку яго адзенне, яны ўжо не звярталі на яго ніякай увагі, загадалі яму апрануцца, і адзін з іх адвёў яго ў трэцяе аддзяленне. Там Швейка пратрымалі некалькі дзён, і пакуль канцылярыя афармляла яго выпіску з вар'яцкага дома, ён меў магчымасць праводзіць свае назіранні. Расчараваныя лекары далі яму такое вызначэнне: «Прыдуркаваты сімулянт».

З той прычыны, што Швейка выпісалі з бальніцы перад абедам, не абышлося без малой звадкі. Швейк заявіў, што ўжо калі яго выкідваюць з вар'ятні, то не маюць права пазбаўляць абеду.

Канец звадцы паклаў выкліканы брамнікам паліцэйскі, які адвёў Швейка ў паліцэйскі камісарыят на Салмавай вуліцы.

Раздзел V. ШВЕЙК У ПАЛІЦЭЙСКІМ КАМІСАРЫЯЦЕ НА САЛМАВАЙ ВУЛІЦЫ

Пасля цудоўных прамяністых дзён у вар'ятні да Швейка прыйшлі ліхія часіны, поўныя нягод і праследаванняў. Паліцэйскі інспектар Браўн абставіў сцэну спаткання са Швейкам у суровым стылі рымскіх намеснікаў эпохі любага яму імператара Нерона. І гэтак жа люта, як у свой час намеснікі вымаўлялі: «Кіньце гэтага шэльму хрысціянна львам!» – інспектар Браўн сказаў:

– За краты яго!

Ні слоўка болей, ні слоўка меней. Толькі вочы пана паліцэйскага інспектара Браўна заззялі ад асаблівай, ненармальнай насалоды. Швейк пакланіўся і з годнасцю сказаў:

– Да вашых паслуг, панове. Я лічу, што «краты» гэта тое ж, што і «адзіночка», а гэта не так ужо і кепска.

– Ну, у нас тут не надта раскашuessя, – ухмыльнуўся паліцэйскі інспектар, на што Швейк адказаў:

– Я чалавек сціплы і заўсёды буду ўдзячны за тое, што вы для мяне робіце.

У ізалятары на нарах сядзеў нейкі задуменны чалавек. Па яго апатычным поглядзе было відаць, што яму не верыцца, быццам дзверы адчынялі для таго, каб выпусціць яго на волю.

— Маё шанаванне, васпане, — сказаў Швейк, сядваючы да яго на нары. — Не скажаце, колькі зараз часу?

— М'яне гэта не абыходзіць, — вымавіў задуменны чалавек.

— А тут не так ужо блага, — паспрабаваў завязаць размову Швейк. — Нары з габляванага дрэва.

Сур'ёзны пан не адказаў, устаў і пачаў хутка хадзіць у вузкім катушку паміж дзвярыма і нарамі, нібы спяшаўся нешта ўратаваць.

Тым часам Швейк з цікавасцю разглядаў надпісы, выдрапаныя на сценах. Адзін з іх належаў невядомаму вязню, які перад богам і людзьмі даў зарок змагацца з паліцыяй не на жыццё, а на смерць. Тэкст абвяшчаў: «Вы заплаціце за ўсё!» Другі арыштанта пісаў: «Ідзіце вы да д'ябла, пеўні!»* Трэці проста канстатаваў факт: «Тут сядзеў 5 чэрвеня 1913 года, са мной абыходзіліся слушна. Ёзаф Марачак, гандляр з Вршовіц». А быў і надпіс, які ўзрушваў сваёй глыбінёй: «Злітуйся, вялікі божа!»

А пад гэтым: «Пацалуйце мяне ў с...»

Літара «с» аднак была закрэслена, а збоку вялікімі літарамі напісана «СКЛАДКУ». Побач нейкая паэтычная душа прыпісала верш:

Засмучаны ля ручая сяджу,
За горы хутка сонейка схаваецца.
На светлыя пагоркі я гляджу,
Там любая слязамі абліваецца.

Пан, які бегаў ад дзвярэй да нараў, быццам спаборнічаў у марафонскім забегу, нарэшце, задыхаўшыся, спыніўся, сеў на ранейшае месца і, абхапіўшы галаву рукамі, раптам загаласіў:

— Пусціце мяне адсюль!.. Не, яны мяне не пусцяць, — сказаў ён сам сабе, — не, не пусцяць. Я тут ужо з ранку, з шасці гадзін.

На яго раптам напала ахвота гаварыць. Ён падняўся са свайго месца і звярнуўся да Швейка:

— Ці няма ў вас выпадкам дзягі, каб скончыць усё гэта назаўжды?

— З вялікай прыемнасцю магу вам паслужыць, — адказаў Швейк, адпінаючы дзягу. — Я яшчэ ніколі не бачыў, як вешаюцца ў адзіночцы на рамяні... Толькі адно мне прыкра, — працягваў ён, агледзеўшыся наўкола, — што тут няма ніводнага крука. Аконная ручка вас не вытрымае. Хіба што павесіцца на нарах, укленчыўшы, як гэта зрабіў манах з Эмаўзскага кляштара, павесіўшыся на распяці з-за маладой яўрэйкі. Я самазабойцаў вельмі люблю, так што з богам...

Пануры пан, якому Швейк сунуў дзягу ў руку, паглядзеў на гэтую дзягу, адкінуў яе ў кут і заплакаў, размазваючы бруднымі рукамі слёзы па твары і лямантуючы:

— У мяне дзеткі, а я тут за п'янства і распусны лад жыцця. Ежыш Марыя! Бедная мая жонка! А што мне скажуць на службе! У мяне дзетачкі, а я тут за п'янства і распусту! — І гэтак далей, без канца.

Нарэшце ён як быццам крыху супакоіўся, падышоў да дзвярэй і пачаў біць у іх нагамі і кулакамі. За дзвярыма пачуліся крокі, азваўся голас:

— Чаго вы хочаце?

— Выпусціце мяне! — прамовіў ён такім голасам, нібыта яму заставалася толькі легчы і памерці.

— Куды? — прагучала пытанне з таго боку дзвярэй.

— На працу, — адказаў няшчасны бацька, муж, чыноўнік, п'яніца і распуснік.

Пачуўся смех, жудасны смех у цішыні калідора, і крокі зноў аціхлі.

— Здаецца мне, што гэты пан вас люта ненавідзіць, калі так смяецца з вас, — сказаў Швейк, калі чалавек, безнадзейна махнуўшы рукой, сеў побач. — Гэткі турэмшчык, калі раззлуецца, здольны на ўсё. Сядзіце сабе ціха, калі ўжо расхацелі вешацца, і пачакайце, як пойдучь справы далей. Калі вы, як кажаце, чыноўнік, жанаты і ў вас ёсць дзеці, то ўсё гэта сапраўды жахліва. Вы, калі не памыляюся, упэўнены, што вас выкінуць са службы?

— Не магу вам сказаць, — уздыхнуў той. — Я ўжо і сам не ведаю, чаго навірабляў. Толькі помню, што мяне аднекуль выкінулі, але я хацеў вярнуцца, каб закурыць сігару. А ўсё пачыналася так добра... Бачыце, начальнік нашага аддзела спраўляў свае імяніны і паклікаў нас у адзін вінны шынок, потым мы трапілі ў другі, у трэці, у чацвёрты, у пяты, у шосты, у сёмы, у восьмы, у дзевяты...

— Ці не жадаеце, каб я дапамог вам лічыць? — падахвоціўся Швейк. — Я ў гэтай справе кумекаю. Адноўчы я за адну ноч пабыў у дваццаці васьмі месцах, але трэба аддаць належнае, нідзе болей за тры куфлі не піў.

— Карацей кажучы, — працягваў няшчасны падначалены таго начальніка, які так пышна святкаваў свае імяніны, — калі мы абышлі з тузін розных шыночкаў, то спахапіліся, што наш начальнік недзе згубіўся, хаця мы яго загадзя прывязалі на вяровачку і вадзілі за сабой, як сабачку. Дык мы тады пайшлі яго ўсюды шукаць і нарэшце ўсе паразгублялі адзін аднаго. Я апынуўся ў адной з начных кавярань на Вінаградах, у вельмі слушнаў установе, дзе піў нейкі лікёр проста з бутэлькі. Што я потым рабіў — не памятаю... Ведаю толькі, што ўжо тут, у камісарыяце, калі мяне сюды прывялі, абодва паліцэйскія рапартавалі, што я

напіўся, паводзіў сябе непрыстойна, пабіў адну даму, разрэзаў сцізорыкам чужы капялюш, які зняў з вешалкі, разагнаў жаночую капэлу, перад усімі абвінаваціў оберкельнера ў крадзяжы дваццаці крон, разбіў мармуровую дошку ля століка, за якім сядзеў, і знарок плюнуў незнаёмаму пану за суседнім столікам у чорную каву. Больш я нічога не зрабіў... прынамсі, не памятаю, каб я яшчэ што-небудзь выкінуў... І паверце, я такі прыстойны, інтэлігентны чалавек і ні аб чым іншым не думаю, як толькі аб сваёй сям'і. Што вы на гэта скажаце? Я ж зусім не задзіра які, скандаліст!

— І шмат вам давалося прыкласці працы, каб раскалешмаціць тую мармуровую дошку? — пацікавіўся Швейк замест адказу. — Ці вы яе раскалолі адным махам?

— Адразу, — адказаў інтэлігентны пан.

— Тады вы прапалі, — задуменна вымавіў Швейк. — Вам дакажуць, што вы да гэтага рыхтаваліся шляхам працяглых практыкаванняў. А кава таго незнаёмага пана, у якую вы плюнулі, была без рому ці з ромам?

І, не чакаючы адказу, высветліў:

— Калі была з ромам, то горш, таму што даражэй. На судзе ўсё падлічваюць і складваюць разам, каб цягнула на злачынства.

— На судзе... — маладушна прашаптаў шаноўны галава сям'і і, звесіўшы галаву, упаў у той непрыемны стан, калі чалавека адольваюць дакоры сумлення.

— А дома ведаюць, што вы арыштаваны, або пачакаюць, калі пра гэта будзе ў газетах? — спытаў Швейк.

— Вы лічыце, што гэта будзе ў газетах? — найўна спытала ахвяра імянін свайго начальніка.

— Больш чым упэўнены, — прагучаў шчыры адказ, бо Швейк ніколі не меў звычай утойваць што-небудзь ад суразмоўцы. — Чытачам газет такія звесткі надта

падабаюцца. Я сам люблю чытаць гэтую рубрыку пра п'яніц і іх буянства. Нядаўна ў шынку «Ля келіха» адзін госць выкінуў штуку: сам сабе разбіў куфлем галаву. Падкінуў яго ўгару і падставіў галаву. Яго адвезлі, а раніцой мы ўжо чыталі пра гэта ў газетах. Альбо яшчэ выпадак. У Бендлаўцы* я аднойчы даў аплявуху аднаму факелынчыку з пахавальнага бюро, а ён мне аддзячыў тым жа. Каб нас памірыць, вымушаны былі абодвух пасадзіць пад замок, і тут жа з'явілася нататка ў газетах. І яшчэ. У кавярні «У мерцвяка» адзін саветнік разбіў два сподачкі. Дык, думаеце, яго пашкадавалі? На другі дзень таксама красаваўся ў газетах... Вам застаецца толькі адно: паслаць з турмы ў газету абвяржэнне, што апублікаваная нататка вас не датычыць і што з панам, які носіць ваша прозвішча, вы не звязаны ніякімі ні сваяцкімі, ні іншымі адносінамі. А дадому пашліце запіску, каб гэтае абвяржэнне выразалі і схавалі, — потым вы можаце яго прачытаць, калі адсядзіце тэрмін пакарання. Вам не холадна? — спагадліва спытаў Швейк, заўважыўшы, што інтэлігентны пан дрыжыць. — У гэтым годзе канец лета нешта халаднаваты.

— Прапашчы я чалавек! — загаласіў кампаньён Швейка.
— Ляснула маё павышэнне!

— Гэта як піць даць, — ахвотна пагадзіўся Швейк. — Калі вас пасля вязніцы назад на службу не прымуць, не ведаю, як хутка знойдзеце вы іншае месца, таму што ўсюды, нават калі б вы захацелі працаваць у скуралупа, запатрабуюць ад вас даведку аб добрых паводзінах. Так-так, хвіліны асалоды, якія вы сабе дазволілі, будуць вам дорага каштаваць. А з чаго будзе жыць ваша жонка з дзеткамі, пакуль вы будзеце сядзець? Ці, можа, ёй давядзецца пайсці з торбай па свеце і вучыць дзетак рознай распусце?

Пачуўся ўсхліп:

— Бедныя мае дзеткі! Бедная мая жонка! Грэшнік, які стаў на шлях пакаяння, устаў і разгаварыўся аб сваіх дзетках: у яго іх пяцёра, самаму старэйшаму дванаццаць гадоў, ён у скаўтах, п'е толькі ваду і мог бы служыць прыкладам свайму бацьку, які праштрафіўся ўпершыню ў жыцці.

— Ён, значыцца, у скаўтах, — усклікнуў Швейк. — Люблю слухаць пра скаўтаў. Аднойчы ў Мыдлаварых, каля Злівы, у раёне Глубокай, акруга Чэшскія Будзеёвіцы, якраз калі наш Дзевяноста першы полк быў там на вучэннях, сяляне з навакольных вёсак наладзілі аблаву на скаўтаў, якіх занадта многа развялося ў грамадскім лесе. Трох схапілі. І калі вязалі найменшага з іх, ён так сказытаў і плакаў, што мы, загартаваныя салдаты, не маглі без жалю на яго глядзець і палічылі за лепшае адысціся ўбок. Пакуль гэтых скаўтаў вязалі, яны пакусалі васьмярых сялян. Потым у старасты пад бізунамі яны прызналіся, што ва ўсёй акрузе няма таго лугу, які б яны не вытапталі, выграваючыся на сонцы. І заадно прызналіся ў тым, што каля Ражыц якраз перад жнівом чыста выпадкова згарэла паласа жыта, калі яны ў тым жыце пяклі на ражне сарну, да якой з нажом падкраліся ў грамадскім лесе. Потым на іх лежбішчы ў лесе знайшлі болей за паўцэнтнера абгрызеных касцей рознай хатняй птушкі і лясных звяроў, вялікае мноства вішнёвых костачак, безліч агрызкаў недаспелых яблыкаў і ўсялякага іншага дабра.

Аднак няшчасны бацька скаўта ўсё ж не мог супакоіцца.

— Што я нарабіў! — бедаваў ён. — Загубіў сваю рэпутацыю назаўсёды!

— Што і казаць, — пацвердзіў Швейк з уласцівай яму шчырасцю. — Пасля таго, што здарылася, ваша рэпутацыя загублена на ўсё жыццё, бо калі пра гэты выпадак будуць чытаць у газетах вашы знаёмыя, то, будзьце ўпэўнены, што сеё-тое яны яшчэ і дададуць ад сябе. Так яно ўжо вядзецца,

так што вы не звяртайце на гэта ўвагі. Людзей з падмочанай ці загубленай рэпутацыяй на свеце, бадай, разоў у дзесяць болей, чым тых, хто з чыстым сумленнем. Гэта мізэрная дробязь.

Тут на калідоры пачуліся грузныя крокі, загрымеў у замку ключ, расчыніліся дзверы, паліцэйскі выклікаў Швейка.

— Прабачце, — па-рыцарску нагадаў Швейк, — я тут толькі з дванаццаці гадзін дня, а гэты пан яшчэ з шасці гадзін раніцы. Я не вельмі каб спяшаўся.

Замест адказу моцная рука паліцэйскага выцягнула яго ў калідор, і Швейк моўчкі паплёўся па лесвіцы на другі паверх. У пакоі за сталом сядзеў тоўсты паліцэйскі камісар з бадзёрым выразам на твары. Ён звярнуўся да Швейка:

— Дык вы, значыцца, і ёсць той Швейк? Як вы сюды трапілі?

— Самым звычайным спосабам, — адказаў Швейк. — Я прыйшоў сюды ў суправаджэнні паліцэйскага, бо не мог дазволіць, каб мяне выгналі з вар'ятні без абеду. Я ім не шлюха з вуліцы.

— Ведаеце што, Швейк? — ласкава сказаў камісар. — Навошта нам тут, на Салмавай вуліцы, з вамі спрачацца? Ці не было б лепей, калі б мы вас накіравалі ў паліцэйскую ўправу?

— Вы, як гаворыцца, гаспадар сітуацыі, — задаволена сказаў Швейк. — А прайсціся ўвечары да паліцэйскай управы — гэта невялікая, але надта прыемная прагулка.

— Ну, я рады, што мы з вамі пагадзіліся, — весела падсумаваў паліцэйскі камісар. — Заўсёды лепей дамовіцца, ці не так, Швейк?

— Я таксама заўсёды вельмі ахвотна раюся з людзьмі, — падхапіў Швейк. — Паверце, пан камісар, я ніколі не забуду вашае ласкі.

Пачціва пакланіўшыся, ён спусціўся з паліцэйскім уніз, у стражніцу, і праз чвэрць гадзіны яго ўжо можна было бачыць на рагу Бчнай вуліцы і Карлавай плошчы ў суправаджэнні другога паліцэйскага, які прыціскаў пад пахай даволі тоўстую кнігу з нямецкім надпісам: «Arestantenbuch» .

На рагу Спаленай вуліцы Швейк з яго канваірам натрапілі на гурт людзей, якія тоўпіліся перад расклеенай аб'явай.

– Гэта маніфест пана імператара пра аб'яўленне вайны, – сказаў паліцэйскі Швейку.

– Я гэта прадказваў, – сказаў Швейк. – Але ў вар'ягні пра гэта яшчэ не ведаюць, хаця маглі б ведаць з першакрыніц.

– Што вы хочаце гэтым сказаць? – спытаў паліцэйскі Швейка.

– Там жа сядзіць шмат паноў афіцэраў, – растлумачыў Швейк, а калі яны падышлі да новага гурту, які таксама ціснуўся да маніфеста, Швейк крыкнуў:

– Імператару Францу-Іосіфу слава! Вайну мы выйграем!

Нехта з натхнёнага натоўпу адным ударам збіў яму кацялок на вушы, і ў такім выглядзе на вачах у вялікай грамады людзей удалы салдат Швейк зноў пабрыў у браму паліцэйскай управы.

– Гэтую вайну мы абавязкова выйграем, я паўтараю гэта яшчэ раз, панове, – з гэтымі словамі Швейк развітаўся з натоўпам, які яшчэ крыху правёў яго.

Некалі, у далёкія ад нас часы, да Еўропы даляцела неабвержнае выслоўе аб тым, што заўтрашні дзень разбурыць самыя смелыя планы сённяшняга дня.

Раздзел VI. ПРАРВАЎШЫ ЗАЧАРАВАНАЕ КОЛА, ШВЕЙК ВЯРТАЕЦЦА ДАДОМУ

Ад будовы паліцэйскай управы патыхала духам чужой народу ўлады. Яна прыдзірліва сачыла за тым, наколькі захоплена ставіцца насельніцтва да аб'яўлення вайны. За выключэннем некалькіх чалавек, якія не адракліся ад свайго народа, вымушанага сыходзіць крывёю за абсалютна чужыя яму інтарэсы, паліцэйская ўправа ўяўляла сабой маляўнічае зборышча бюракратаў-драпежнікаў, што не ашчаджалі турмаў і шыбеніц у імкненні апраўдаць існаванне мудрагелістых параграфіаў. Пры гэтым драпежныя бюракраты абыходзіліся са сваімі ахвярамі са з'едлівай ветлівасцю, загадзя ўзважваючы кожнае сваё слова.

— Мне вельмі шкада, — сказаў адзін з гэтых чорнажоўтых драпежнікаў, калі да яго прывялі Швейка, — што вы зноў трапілі ў нашы рукі. Мы думалі, што вы выправіцеся, але мы памыліліся.

Швейк моўчкі ківаў галавой, зрабіўшы пры гэтым такі наіўны выгляд, што чорнажоўты драпежнік* дапытліва ўгледзеўся ў яго і рэзка кінуў:

— Не прыкідвайцеся дурнем!

Аднак тут жа перайшоў на ласкавейшы тон:

— Нам, сапраўды, вельмі непрыемна трымаць вас у турме. Але, на маю думку, ваша віна не такая ўжо страшная, бо пры вашым невялікім розуме не сумняваемся, што вас падбухторылі. Скажыце мне, пан Швейк, хто іменна вас падгаварыў на такую дурасць?

Швейк пракашляўся і адказаў:

— Прабачце, але ні пра якую дурасць я не ведаю.

— А хіба ж гэта не дурасць, пане Швейк, — узяў драпежнік штучна-бацькоўскі тон, — калі вы, паводле

сведчання паліцэйскага, які прывёў вас сюды, сабралі натоўп перад наклееным на рагу маніфестам аб вайне і распальвалі яго выкрыкамі: «Няхай жыве імператар Франц-Іосіф! Гэтую вайну мы выйграем!»

— Я не мог больш бяздзейнічаць, — заявіў Швейк, упіраючы свае добрыя вочы ў зрэнкі інквізітара. — Я расхвалываўся, убачыўшы, што ўсе чытаюць гэты маніфест аб вайне і не праяўляюць ніякай радасці. Ніякіх табе воклічаў, ніякіх «ура», увогуле нічога, пан саветнік. Быццам бы іх гэта зусім не датычыць. І тут я, стары салдат Дзевяноста першага палка, не змог на гэта спакойна глядзець і выкрыкнуў тры словы. Калі б вы былі на маім месцы, то, на маю думку, зрабілі б тое самае. Калі ўжо аб'яўлена вайна, дык мы павінны яе выйграць і павінны ўзносіць славу пану імператару. Ніхто не пераканае мяне ў адваротным.

Спляжаны Швейкам чорнажоўты драпежнік не вынес яго погляду бязвіннага ягняці і, апусціўшы вочы ў свае паперы, вымавіў:

— Я цалкам зразумеў бы ваш запал, калі б ён быў праяўлены пры іншых акалічнасцях. Вы самі добра ведаеце, што вас вёў паліцэйскі, так што ваш патрыятызм мог і нават павінен быў успрымацца публікай не ўсур'ёз, а хутчэй з іроніяй.

— Ісці пад канвоем паліцэйскага, — адказаў Швейк, — гэта цяжкі момант у жыцці кожнага чалавека. Але калі чалавек нават у гэты момант не забывае, што належыць рабіць у часвайны, то гэты чалавек не такі ўжо благі.

Чорнажоўты драпежнік нешта прабурчаў і яшчэ раз паглядзеў Швейку проста ў вочы. Швейк адказаў сваім чыстым, мяккім, сціплым і пяшчотным поглядам. З хвіліну яны пільна ўзіраліся адзін у аднаго.

— Каб вас чорт узяў! — прамармытала нарэшце чыноўніцкая морда, — калі вы яшчэ хоць раз трапіце сюды, то я ўвогуле ні пра што пытаць не буду, а тут жа адпраўлю вас у вайсковы суд у Градчаны*. Зразумелі?

І перш чым ён пачаў лаяцца, Швейк падскочыў да яго, пацалаваў у руку і сказаў:

— Няхай вам пан бог аддзячыць за ласку! Калі вам калі-небудзь спатрэбіцца чыстакроўны сабачка, зрабіце ласку, звярніцеся да мяне. Я гандлюю сабакамі.

Так Швейк зноў апынуўся на волі. Па дарозе дамоў ён разважаў аб тым, ці не зайсці яму спачатку ў піўную «Ля келіха», і ўрэшце адчыніў тыя ж дзверы, з якіх не так даўно выйшаў у суправаджэнні дэтэктыва Брэтшыайдэра.

У піўнушцы панавала магільная цішыня. Там было некалькі наведнікаў, і сярод іх стораж з касцела святога Апалінара. Твары ва ўсіх былі панурныя. За стойкай сядзела шынкарка, жонка Паліўца, і тупа глядзела на піўныя краны.

— Вось я і вярнуўся! — весела сказаў Швейк. — Дайце мне куфлік піва. А дзе ж наш пан Палівец? Пэўна, ужо таксама дома?

Замест таго, каб адказаць, пані Паліўцава залілася слязьмі і, усхліпваючы за кожным словам, прастагнала:

— Яму... далі... дзесяць гадоў... тыдзень... таму назад...

— Бачыш, як яно, — сказаў Швейк. — Значыцца, сем дзён у яго ўжо за плячыма.

— Ён быў такі асцярожны, — плакала гаспадыня. — Ён сам гэта заўсёды пра сябе гаварыў...

Наведнікі ля стойкі ўпарта маўчалі, быццам тут яшчэ блукаў дух Паліўца і схіляў да большай асцярожнасці.

— Асцярожнасць — маці мудрасці, — сказаў Швейк, сядваючы да стала з куфлем піва, дзе ў пене ўтварыліся маленькія дзірачкі там, дзе капнулі слёзы пані Паліўцавай,

калі яна несла піва на стол. — Цяперашні час такі, што даводзіцца быць асцярожным.

— Учора ў нас было два пахаванні, — перавёў гаворку на іншае стораж ад святога Апалінара.

— Пэўна, нехта памёр! — заўважыў другі наведнік.

Трэці спытаў:

— Пахаванне было з катафалкам?

— Хацеў бы я ведаць, — сказаў Швейк, — якімі будуць вайсковыя пахаванні ў час вайны?

Наведнікі падняліся, расплаціліся і ціха выйшлі. Швейк застаўся сам-насам з пані Паліўцавай.

— Ніколі не думаў, — вымавіў Швейк, — што бязвіннага чалавека засудзяць на дзесяць гадоў... Што аднаго невінаватага асудзілі на пяць гадоў, гэта я чуў, але каб на дзесяць — гэта крыху занадта.

— Што ж, калі мой прызнаўся, — усхліпвала Паліўцава. — Як гаварыў тут пра тых мух і партрэт, так паўтараў і ў паліцэйскай управе, і на судзе. Я была сведкай, але пра што я магла сведчыць, калі мне казалі, што я маю права адмовіцца ад паказанняў, бо знаходжуся ў сваяцкіх адносінах са сваім мужам.

Я так збаялася гэтых сваяцкіх адносін, каб з гэтага яшчэ чаго благога не выйшла, што ўвогуле адмовілася даваць паказанні. А ён, небарак, так на мяне паглядзеў, да смерці не забуду тыя яго вочы... А потым, пасля прысуду, калі яго адводзілі, крыкнуў ім там, на лесвіцы, нібы зусім не ў сваім розуме: «Няхай жыве вольная думка!»

— А пан Брэтшнайдэр сюды болей не ходзіць? — спытаў Швейк.

— Быў некалькі разоў, — адказала шынкарка. — Вып'е адзіндва куфлі, спытае мяне, хто сюды ходзіць, і слухае, як мае госці расказваюць пра футбол. Яны заўсёды, як толькі яго

ўбачаць, гавораць толькі пра футбол, а яго аж калоціць ад гэтага, вось-вось, здаецца, ашалее і пачне курчыцца ў сутаргах. За ўвесь гэты час злавіў на вуду толькі аднаго абіўшчыка з Папярочнай вуліцы.

— Гэта справа натрэніраванасці, — зазначыў Швейк. — Абіўшчык быў, відаць, невялікага розуму чалавек?

— Ды як мой муж, — адказала з плачам гаспадыня. — Той яго пытаў, ці страляў бы ён у сербаў. Абіўшчык адказаў, што не ўмее страляць, што толькі раз быў у ціры і прастраліў там карону*. Тут мы ўсе і пачулі, як пан Брэтшнайдэр прамовіў, выцягнуўшы сваю запісную кніжку: «Ты глядзі, яшчэ адна ёмка дзяржаўная здрада!» — і выйшаў з гэтым абіўшчыкам з Папярочнай вуліцы, і той ужо не вярнуўся.

— Шмат хто з іх не вяртаецца, — сказаў Швейк. — Дайце мне рому.

Швейк заказаў ужо другую чарку рому, калі ў шынок увайшоў тайны агент Брэтшнайдэр. Кінуўшы беглы позірк на пусты шынок і заказаўшы сабе піва, ён падсеў да Швейка і пачаў чакаць, ці не скажа той чаго.

Швейк зняў з вешалкі адну з газет і, прагледзеўшы апошнюю старонку з аб'явамі, азваўся:

— Глядзіцетка, нейкі Чымперс са Страшкава, дом нумар пяць, паштовае аддзяленне Рачыневес, прадае сядзібу з трыма дзесяцінамі ворыва. Школа ёсць, і чыгунка побач.

Брэтшнайдэр нервова забарабаніў пальцамі па сталю і звярнуўся да Швейка:

— Мне дзіўна, чаму гэта вас цікавіць гэтая сядзіба, пан Швейк?

— Ах, гэта вы? — усклікнуў Швейк, падаючы яму руку.
— А я вас адразу не пазнаў, у мяне вельмі благая памяць. У апошні раз мы рассталіся, дай бог памяць, у прыёмнай

канцылярыі паліцэйскай управы. Што вы з таго часу робіце? Ці часта заходзіце сюды?

— Сёння я прыйшоў, каб убачыць вас, — сказаў Брэтшнайдэр. — У паліцэйскай управе мне паведамлілі, што вы гандлюеце сабакамі. Мне патрэбен добры пінчар або шпіц ці нешта такое падобнае...

— Усё гэта мы можам вам справіць, — адказаў Швейк. — Хацелі б жывёліну чыстакроўную ці такую, што з вуліцы?

— Я аддаў бы перавагу чыстакроўнаму сабаку, — адказаў Брэтшнайдэр.

— А чаму б вам не займець паліцэйскага сабаку? — спытаў Швейк. — Такого, што сам бы ўсё высачыў і навёў на след злачэштва? У аднаго разніка ў Вршовіцах ёсць такі сабака, ён цягае яго вазок. Гэты пёс працуе яўна не па спецыяльнасці.

— Я хацеў бы шпіца, — стрымана зазначыў Брэтшнайдэр, — шпіца, які б не кусаўся.

— Значыцца, вы жадаеце бяззубага шпіца? — удакладніў Швейк. — Ёсць у мяне адзін такі — у Дэйвіцах, у аднаго карчмара.

— Не, можа, лепей пінчара... — нерашуча вымавіў Брэтшнайдэр, кіналагічныя веды якога былі самымі зачаткавымі. Каб не загад з паліцэйскай управы, ён пра сабак ніколі нічога і не даведаўся б.

Але атрыманы загад быў выразны і неаспрэчны: пазнаёміцца са Швейкам бліжэй на глебе гандлю сабакамі. З гэтай мэтай Брэтшнайдэр меў права выдаткаваць сродкі на куплю сабак.

— Пінчары бываюць буйнейшыя і драбнейшыя, — тлумачыў Швейк. — Прымеціў я тут двух маленькіх і трох большых. Усіх пяцярых можна на каленях трымаць. Магу іх горача парэкамендаваць вам.

— Гэта мне, бадай, падышло б, — заявіў Брэтшнайдэр. — А колькі каштуе адзін?

— У залежнасці ад велічыні, — адказаў Швейк, — усё залежыць ад велічыні. Пінчар не цяля. У пінчараў якраз наадварот: чым меншы, тым даражэйшы.

— Я ўзяў бы большага, старажавога, — сказаў Брэтшнайдэр, баючыся спустошыць сакрэтны фонд паліцыі.

— Добра, — згадзіўся Швейк, — большых магу вам саступіць па пяцьдзсят крон, самых буйных — па сорак пяць. Але мы забыліся пра адну рэч: вам шчанят ці дарослых; ды яшчэ — сабак або сучак?

— Мне ўсё адно, — махнуў рукой Брэтшнайдэр, якому абрыдлі ўсе гэтыя незнаёмыя праблемы, — дастаньце мне іх, і заўтра ў сем гадзін вечара я да вас зайду.

— Прыходзьце, будуць вам сабакі, — суха адказаў Швейк. — Але ў такім выпадку я мушу прасіць у вас задатак — трыццаць крон.

— З задавальненнем! — пагадзіўся Брэтшнайдэр, адлічваючы грошы. — А цяпер давайце вып'ем з вамі па чвэртцы віна за мой кошт.

Калі яны выпілі, Швейк таксама заказаў чвэртку віна за свой кошт, потым узяў Брэтшнайдэр, заклікаючы не баяцца яго, бо ён зараз не на службе, і таму Швейк можа спакойна размаўляць з ім пра палітыку.

Швейк заўважыў, што ў карчме ён пра палітыку ніколі не гаворыць, што ўся гэтая палітыка — занятак для малых дзяцей.

Брэтшнайдэр, наадварот, прытрымліваўся самых рэвалюцыйных поглядаў. Ён заяўляў, што кожная слабая дзяржава асуджана на пагібель, і пытаўся ў Швейка, які яго погляд на гэтыя рэчы.

Швейк адказаў, што з дзяржавай ён ніякіх спраў не меў, але аднаго разу ён даглядаў кволага шчанюка сенбернара, ён карміў яго нават 'салдацкімі сухарамі, але шчанюк усё роўна здох.

Калі выпілі па пятай чвэртцы, Брэтшнайдэр аб'явіў сябе анархістам і пачаў дапытвацца ў Швейка, у якую арганізацыю яму запісацца.

Швейк расказаў, што аднойчы нейкі анархіст купіў у яго ў растэрміноўку за сто крон леанберга, але да гэтага часу не аддаў апошняга ўзносу.

За шостаю чвэрткаю Брэтшнайдэр выступіў за рэвалюцыю і супраць мабілізацыі, на што Швейк, нахіліўшыся да яго, шапнуў на вуха:

— Толькі што ўвайшоў нейкі наведнік. Калі ён пачуе вас, могуць быць непрыемнасці. Бачыце, шынкарка ўжо плача.

Пані Паліўцава, сапраўды, плакала на сваім крэсле за стойкай.

— Чаго вы плачаце, пані шынкарка? — спытаў Брэтшнайдэр. — Праз тры месяцы мы пераможам, будзе амністыя, ваш муж вернецца, і мы яшчэ наладзім у вас хвацкую пагулянку! А, можа, вы лічыце, што мы не пераможам? — звярнуўся ён да Швейка.

— Навошта перажоўваць адно і тое ж? — сказаў Швейк. — Павінны перамагчы — і баста! А мне ўжо трэба збірацца дадому.

Швейк расплаціўся і вярнуўся да сваёй старой служанкі пані Мюлер, якая вельмі спалохалася, убачыўшы, што мужчына, які адмыкае ключом дзверы ў хату, не хто іншы, як Швейк.

— А я, васпан, думала, што вы вернецца толькі праз некалькі гадоў, — сказала яна са звычайнай шчырасцю. — І я тут... з літасці... узяла ў жыльцы аднаго швейцара з начной

кавярні, бо ў нас тут тройчы быў вобыск, і, калі нічога не знайшлі, казалі, што вы прапалі, бо вы несусветны злачынца.

Швейк хутка пераканаўся, што незнаёмец уладкаваўся з усімі выгодамі: спаў на яго ложку і быў нават настолькі ўважлівы і ветлівы, што задаволіўся толькі паловай, а другую саступаў нейкаму даўгавалосаму стварэнню, якое з удзячнасці спала, абняўшы яго за шыю. На падлозе вакол ложка валяліся ўперамешку часткі мужчынскага і жаночага гардэроба. Па гэтым хаосе было відаць, што швейцар з начной кавярні вярнуўся ўчора са сваёй дамай у надта вясёлым настроі.

— Пане, — гаварыў Швейк, трасучы няпрошанага чужаніцу, — як бы вы не спазніліся на абед. Мне будзе надта непрыемна, калі вы потым скажаце, што я вас выкінуў у такі час, калі ўжо нідзе не здабудзеш нічога на абед.

Швейцар так разаспаўся, што мінула нямала часу, пакуль ён не асэнсаваў, што вярнуўся дадому ўласнік ложка і выстаўляе свае правы на яго.

Паводле звычкі ўсіх швейцараў начных кавярняў, і гэты выказаўся ў тым сэнсе, што аддубасіць кожнага, хто паспрабуе яго будзіць, і намерыўся спаць далей.

Тым часам Швейк сабраў часткі яго гардэроба, прынёс іх да ложка і, энергічна патрапаўшы швейцара, сказаў:

— Калі вы не адзенецеся, дык я паспрабую выкінуць вас на вуліцу так, як вы ёсць. Для вас гэта будзе вялікай выгодай вылецець адсюль апранутым.

— Я збіраўся спаць да васьмі вечара, — пралепятаў азадачаны швейцар, нацягваючы штаны. — Я плачу гаспадыні за ложак па дзве кроны ў дзень і магу вадзіць паненак з кавярні. Маржанка, уставай!

Прыладжваючы каўнерык і завязваючы галыштук, ён ужо настолькі ачомаўся, што пачаў запэўніваць Швейка, нібыта

начная кавярня «Міміза» — сапраўды адна з самых прыстойных начных устаноў, куды маюць доступ толькі дамы, у якіх жоўты білет у поўным парадку, і сардэчна запрашаў Швейка ў адведзіны.

Аднак яго сяброўка засталася вельмі незадаволеная Швейкам і ўжыла некалькі надта велікасвецкіх выказаў, з якіх самымі прыстойнымі былі: «Ёлупень», «Яловая галава».

Пасля таго, як няпрошаныя жыльцы пакінулі хату, Швейк пайшоў ва кухню ўладжваць адносіны з пані Мюлер, але не знайшоў ніякіх яе слядоў, апрача кавалачка паперы, на якім алоўкам было надрапана некалькі слоў нязграбным почыркам пані Мюлер: «Прабачце, васпан, я вас болей не ўбачу, бо кідаюся з акна».

— Хлусіць, — сказаў Швейк і сабраўся чакаць. Праз паўгадзіны ў кухню ўпаўзла няшчасная пані Мюлер, і па прыгнечаным выразе яе твару было відаць, што яна чакае ад Швейка слоў уцехі.

— Калі вы хочаце выкінуцца з акна, — сказаў Швейк, — то ідзіце ў пакой, акно я расчыніў. Скакаць з кухоннага я б вам не раіў, таму што вы ўпадзяце ў сад на ружы, паламаеце ўсе кусты і будзеце вымушаны за ўсё заплаціць. А з таго акна вы надзвычай удала зляціце на ходнік і, калі вам пашчасціць, скруціце сабе шыю. Калі ж не пашанцуе, то вы толькі пераламаеце сабе рэбры, рукі і ногі, і вам давядзецца плаціць за ляжанне ў бальніцы.

Пані Мюлер залілася слязамі, ціха пайшла ў пакой Швейка... зачыніла акно і, вярнуўшыся, сказала:

— Дзьме, а пры вашым, васпан, раматусе гэта нядобра.

Затым, паслаўшы пасцель і з незвычайнай стараннасцю прыбраўшы ўсё да ладу, яна вярнулася са слязьмі на вачах, у кухню і далажыла Швейку:

— Тыя два шчанючкі, васпан, што былі ў нас на двары, здохлі, а сенбернар уцёк, калі тут рабілі вобыск.

— О божа! — усклікнуў Швейк. — Ён можа ўліпнуць у гісторыю! Цяпер яго, напэўна, будзе высочваць паліцыя.

— Ён укусіў аднаго з паноў паліцэйскіх камісараў, калі той у час вобыску выцягваў яго з-пад ложка, — працягвала пані Мюлер. — Спачатку адзін з гэтых паноў сказаў, што там, пад ложкам, хтосьці ёсць, дык імем закона сенбернару было загадана вылезці, а ён ніяк не хацеў, вось яго і выцягнулі. Сенбернар кідаўся іх зжэрці, а потым вылецеў за дзверы і больш не вярнуўся. Мяне таксама дапытвалі, цікавіліся, хто да нас ходзіць, ці не атрымліваем грошай з-за мяжы, а потым пачалі намякаць, што я дурніца, калі я ім сказала, што грошы з-за мяжы прыходзяць зрэдку, апошні раз ад пана настаўніка з Брно — памятаеце, шэсцьдзесят крон задатку за ангорскую кошку, вы пра яе давалі аб'яву ў газету «Народні поліціка», а замест яе ў Брно ў скрынцы зпад фінікаў паслалі сляпога шчанюка фокстэр'ера. Потым са мной гутарылі вельмі ласкава і рэкамендавалі мне ў кватаранты, каб я адна дома не баялася, гэтага швейцара з начной кавярні, якога вы выкінулі...

— Страшэнна не шанцуе мне з гэтымі органамі ўлады, пані Мюлер, — уздыхнуў Швейк. — Вось убачыце, колькі іх прыйдзе сюды купляць сабак.

Не ведаю, ці расшыфравалі тыя, хто пасля перавароту праглядаў паліцэйскі архіў, артыкулы выдаткаў сакрэтнага фонду дзяржаўнай паліцыі, дзе значылася: С. — 40 к., Ф. — 50 к., Л. — 80 к. і гэтак далей, але яны жорстка памыляліся, калі думалі, што С, Ф. і Л. — ініцыялы нейкіх асоб, якія за 40, 50, 80 і г. д. крон прадавалі чэшскі народ чорнажоўтаму арлу.*

У сапраўднасці ж С. азначала сенбернара, Ф. — фокстэр'ера, а Л. — леанберга. Усіх гэтых сабак Брэтшнайдэр прывёў ад Швейка ў паліцэйскую ўправу.

Гэта былі брыдкія страшыдлы, якія не мелі нічога агульнага ні з адным з тых чыстакроўных сабак, за якіх Швейк выдаваў іх Брэтшнайдэру.

Заходзіў да Швейка купіць сабаку і сам дэтэктыў Калоўс*... і вярнуўся з сапраўднай пачварай, якая нагадвала плямістую гіену, хаця ў яе і была грыва шатландскай аўчаркі. А ў артыкуле сакрэтнага фонду дабавілася новая адзнака: Д. — 90 к. Гэтая пачвара павінна была адыгрываць ролю дога.

Але нават Калоўсу не ўдалося нічога выведаць ад Швейка, гэтак жа, зрэшты, як і Брэтшнайдэру. Самыя тонкія палітычныя размовы Швейк пераводзіў на лячэнне сабачай чумы ў шчанюкоў, а расстаўленне самых хітрых пастак канчалася тым, што Брэтшнайдэр адводзіў з сабой яшчэ адно страшыдла — самага наймавернага мяшанца.

І ўсё ж прыйшоў канец славутаму дэтэктыву Брэтшнайдэру. Калі ў яго кватэры сабралася ажно сем такіх пачвар, ён замкнуўся з імі ў заднім пакоі і не даваў ім нічога есці, пакуль сабакі не жэрлі яго самога. Ён быў настолькі сумленны, што пазбавіў казну выдаткаў на сваё пахаванне.

У паліцэйскай управе ў яго паслужны спіс у графу «Прасоўванне па службе» былі ўнесены наступныя поўныя трагізму словы: «Сажраны ўласнымі сабакамі».

Даведаўшыся пазней аб гэтым трагічным здарэнні, Швейк сказаў:

— Не магу ўзяць у розум, як яго збяруць разам перад страшным судом.

Раздзел VII. ШВЕЙК ІДЗЕ НА ВАЙНУ

У тых часы, калі лясы на рацэ Раб у Галіцыі бачылі, як уцякалі аўстрыйскія войскі, а на поўдні, у Сербіі, аўстрыйскім дывізіям, адной за другой, добра давалі дыхту, што яны ўжо даўно заслужылі, аўстрыйскае ваеннае міністэрства ўгадала і пра Швейка, спадзеючыся, што ён дапаможа манархіі выкараскацца з той лужыны, у якую яна села.

Калі Швейку прынеслі позову аб тым, што ён праз тыдзень павінен з'явіцца на Стршалецкі востраў для медыцынскага агляду, ён якраз ляжаў у ложку: пачаўся прыступ раматысу. Пані Мюлер гатавала яму на кухні каву.

— Пані Мюлер, — пачуўся з пакоя ціхі Швейкаў голас, — пані Мюлер, падыдзіце на хвілінку.

Калі служанка падышла да ложка, Швейк тым жа ціхім голасам вымавіў:

— Прысядзьце, пані Мюлер.

У голасе яго было нешта таямнічае і ўрачыстае. Калі пані Мюлер села, Швейк, узняўшыся на ложку, аб'явіў:

— Я іду на вайну!

— Панна Марыя! — усклікнула пані Мюлер. — Што вы там будзеце рабіць?

— Змагацца! — замагільным голасам адказаў Швейк. — У Аўстрыі справы дрэнны. Зверху лезуць на Кракаў, а знізу — на Венгрыю. Нас малоцяць, як цапамі жыта, куды ні кінь вокам. Таму мяне і клічуць у войска. Яшчэ ўчора я чытаў вам у газеце, што «дарагую айчыну зацягнулі хмары».

— Але ж вы не можаце нат варухнуцца!

— Гэта не перашкодзіць, пані Мюлер, я паеду на вайну ў вазку. Вы ведаеце пана кандытара за рогам вуліцы? У яго ёсць такія вазок. Ён у ім некалькі гадоў назад вывозіў на свежае

паветра свайго кульгавага дзядулю, страшэннага злосніка.
Вы, пані Мюлер, адвезяце мяне ў гэтым вазку ў войска.

Пані Мюлер заплакала.

– Ці не збегаць мне да лекара, васпан?

– Нікуды не трэба хадзіць, пані Мюлер. Я цалкам прыдатны на гарматнае мяса, вось толькі ногі... Але з Аўстрыяй ужо настолькі кепска, што кожны калека павінен заняць сваё месца ў страі. Спакойна гатуйце каву.

І ў той час, калі заплаканая і расчуленая пані Мюлер цадзіла каву, удалы салдат Швейк спяваў, лежачы ў ложку:

Віндышгрэц ды іншыя паны генералы

На світанку рана бойку пачыналі.

Гоп, гоп, гоп!

Бойку пачыналі, бога закліналі:

«Памажы нам, божа, з Паннаю Марыяй!»

Гоп, гоп, гоп!

Спалоханая пані Мюлер пад уражаннем жудаснага баявога спеву забылася на каву і, калоцячыся ўсім целам, слухала, як удалы салдат Швейк зноў зацягнуў на сваім ложку:

З Паннаю Марыяй – на чацвёрты пост

Выстаўляй, П’емонце*, памацней фарпост!

Гоп, гоп, гоп!

Бой пачаўся страшны каля Сальферына*,

Забівала куля, забівала міна.

Гоп, гоп, гоп!

Кроў цякла ракою, мяса – штаблямі!

У крывавай сечы не зраўняцца з намі!

Гоп, гоп, гоп!

*За такую працу і аклад харошы.
Пасля бою возам прывязаць нам грошы.
Гоп, гоп, гоп!*

— Богам прашу вас, — пачуўся жаласны голас з кухні, але Швейк сваю баявую песню даспяваў да канца:

Грошыкі ў кішэні, кухня дармавая! Хто яшчэ ў дывізіі весялей гуляе! Гоп, гоп, гоп!

Пані Мюлер выскачыла за дзверы і пабегла да доктара. Вярнулася яна праз гадзіну, калі Швейк ужо задрамаў. Абудзіў яго тоўсты пан, які, паклаўшы яму руку на лоб, гаварыў:

— Не бойцеся, я доктар Павэк з Вінаградаў. Пакажыце вашу руку. Гэты тэрмометр суныце сабе пад паху. Так, пакажыце язык. Яшчэ. Высуньце язык... Ад чаго памерлі ваш тата і ваша мама?

Такім чынам, у той час як Вена змагалася за тое, каб усе народы Аўстра-Венгрыі паказвалі найярчэйшыя прыклады вернасці і адданасці, доктар Павэк прапісаў Швейку супраць яго патрыятычнага натхнення бром і параіў мужнаму і сумленнаму салдату не думаць пра вайну.

— Ляжыце сабе спакойна, а заўтра я зайду яшчэ раз.

Калі на другі дзень доктар прыйшоў зноў, то яшчэ на кухні спытаў пані Мюлер, як сябе адчувае пацыент.

— Яму, пане доктар, горш, — адказала яна са шчырым смуткам. — Уначы, калі яго прыхапіў раматус, ён, прабачце, спяваў аўстрыйскі гімн.

Доктар Павэк палічыў неабходным адрэагаваць на гэту новую праяву лаяльнасці пацыента павышанай дозай брому. На трэці дзень пані Мюлер паведаміла лекару, што Швейку яшчэ горш.